

1. Ορειχάλκινο αγαλμάτιο αοιδού με τετράχορδη φόρμιγγα του 7ου αι. π.Χ. (Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο)

Α΄ ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Το έργο του αοιδού και η απήκηση* των τραγουδιών του
 - Η παρουσία και το ήθος της Πηνελόπης
 - Ο Τηλέμαχος μετά τη συνάντησή του με την Αθηνά

- 361 Τους τραγουδούσε ο φημισμένος αοιδός, κι εκείνοι καθισμένοι τον ακούν με τη σιωπή τους· των Αχαιών τον νόστο τραγουδούσε, πικρόν όπως τον όρισε τον γυρισμό τους απ' την Τροία η Αθηνά Παλλάδα.¹ Τότε
- 365 από το υπερώο ψηλά² συνάκουσε το θείο τραγούδι, και την άγγιξε, του Ικαρίου η κόρη, η Πηνελόπη, σκεφτική και φρόνιμη· από τον θάλαμό της κατεβαίνει την ψηλή του σκάλα· δεν ήταν μόνη, τη συνόδευαν οι δυο της βάγιες.³ Κι όταν κοντά με τους μνηστήρες βρέθηκε, η θεία γυναίκα,
- 370 στήθηκε στην κολόνα εκείνη που κρατεί στερεή τη στέγη, τη λαμπερή μαντίλα της τραβώντας γύρω στα μάγουλά της. Κι ενώ πιστές οι ακόλουθες, δεξιά κι αριστερά, της παραστέκουν, εκείνη δακρυσμένη μίλησε στον θεϊκό αοιδό:
- 375 «Φήμιε, το ξέρεις πως μπορείς να θέλγεις⁴ τους θνητούς και μ' άλλα κατορθώματα μεγάλα, ανθρώπων και θεών, των αοιδών τα γνώριμα τραγούδια·
- ένα απ' αυτά παρακαθήμενος τραγούδησε, κι αυτοί ας πίνουν το κρασί τους σιωπηλοί· ετούτο μόνο το τραγούδι μην το συνεχίσεις, θλιβερό κι αβάστακτο· σπαράζει την καρδιά μου μες στα στήθη, αφότου με κατοίκησε πένθος μεγάλο κι αλησμόνητο. Τέτοιο το πρόσωπο που εγώ ποθώ, και συνεχώς τη μνήμη μου πληγώνει η μορφή του αντρός μου, με δόξα απέραντη, απλωμένη στην Ελλάδα και μέσα στο Άργος.⁵»
- 385 Της αντιμίλησε όμως ο γνωστικός Τηλέμαχος: «Μητέρα μου, πώς θέλεις ν' αρνηθείς στον τιμημένο μας αοιδό χαρά να δίνει μ' ό,τι βάζει ο νους του; Φταίχτες δεν είναι οι αοιδοί· ο Δίας ίσως είναι ο αίτιος, που δίνει στους φιλόπουνους ανθρώπους ό,τι θελήσει εκείνος στον καθένα.

Η Πηνελόπη κατεβαίνει στο μέγαρο

2. Μαρμάρινο άγαλμα της Πηνελόπης. Έργο του γλύπτη Λεωνίδα Δρόση (1873).

Φήμιε, πολλά γὰρ ἄλλα βροτῶν
 θελκῆρια οἶδας / ἔργ' ἀνδρῶν τε
 θεῶν τε, τὰ τε κλείουσιν αἰοῖδοι
 <337-8>/374-6

Ο Τηλέμαχος απευθύνεται στη μητέρα του

- 1 (στ. 362-4) των Αχαιών τον νόστο / τραγουδούσε, πικρόν [...]: Η Αθηνά, και άλλοι θεοί, οργίστηκαν και τιμώρησαν τους Αχαιοίς στον γυρισμό γιατί, κατά την άλωση της Τροίας, δεν σεβάστηκαν τα ιερά τους που ήταν μέσα στην πόλη.
- 2 (στ. 365) από το υπερώο: από τον επάνω όροφο του ανακτόρου, όπου ήταν τα διαμερίσματα των γυναικών (βλ. την εικ. 9, σελ. 43).
- 3 (στ. 368) οι δυο της βάγιες: Είναι οι ακόλουθες της βασίλισσας, που τη συνοδεύουν κατά τις εξόδους από το διαμέρισμά της και δουλεύουν μαζί της, όπως και οι παρακόμες (στ. 398).
- 4 (στ. 374) μπορείς να θέλγεις: να μαγεύεις, να σαγηνεύεις.
- 5 (στ. 382-3) στην Ελλάδα / και μέσα στο Άργος: Στα χρόνια του Ομήρου δεν είχε ακόμη ονομαστεί Ελλάδα ολόκληρος ο ελληνικός χώρος· ως Άργος, επομένως, εδώ πρέπει να νοείται η Πελοπόννησος (βλ. και το σχόλιο 10 της 2ης Ενότητας, σελ. 22), οπότε Ελλάδα είναι ο υπόλοιπος ελλαδικός χώρος.

- 390 Δεν πρέπει η αγανάκτηση σ' αυτόν να πέφτει,
που ψάλλει την κακή μοίρα των Δαναών. Ξέρεις,
οι άνθρωποι τιμούν και προτιμούν εκείνο το τραγούδι
που τους φαντάζει, ακούγοντας, το τελευταίο.
Θάρρος λοιπόν χρειάζεσαι και σφίξε την καρδιά σου να τ' ακούσεις·
δεν ήταν μόνος ο Οδυσσεάς που χωρίστηκε στην Τροία
- 395 από του νόστου του τη μέρα· κι άλλοι πολλοί, γενναίοι άντρες,
χάθηκαν και πάνε.
Αλλά καλύτερα να πας στην κάμαρή σου, με τα δικά σου έργα απασχολήσου,
τον αργαλειό, τη ρόκα·⁶ δίνε στις παρακόρες εντολές, για να δουλεύουν
με φροντίδα. Ο λόγος είναι μέλημα του αντρός, του καθενός,
και περισσότερο δικό μου· σ' αυτό το σπίτι είμαι εγώ ο κυβερνήτης.⁷»
- 400 Κατάπληκτη η Πηνελόπη τότε τραβήχτηκε στην κάμαρή της,
κρατώντας μέσα της τη συμβουλή του γιου της.
Κι όταν ανέβηκε ψηλά στον θάλαμο, με τις ακόλουθες μαζί,
έστησε θρήνο για τον Οδυσσεά, το ακριβό της ταίρι, ωστόσο η Αθηνά,
- 405 τα μάτια λάμποντας, κλείνει τα βλέφαρά της,
σταλάζοντας ύπνο γλυκό.
Την ίδιαν ώρα οι μνηστήρες, στον ίσκιο της μεγάλης αίθουσας,
σήκωσαν ταράχη: όλοι τους κι ολοφάνερα κάνουν ευχή, μαζί της θέλουν
να πλαγιάσουν στο κρεβάτι.
- 410 Τότε λοιπόν τον λόγο πήρε πρώτος ο συνετός Τηλέμαχος:
«Μνηστήρες της μητέρας μου, που σας κατέχει υπεροψία και μέθη,⁸
προς το παρόν, στου δειπνου την απόλαυση ας δοθούμε, αλλά χωρίς
φωνές· αλήθεια βρίσκω τόσο ωραίο να ακούει κανείς τον αοιδό μας,
τέτοιος που είναι, θα 'λεγες η φωνή του μοιάζει με θεού.
- 415 Με το ξημέρωμα όμως καλώ τους πάντες να βρεθούμε
στην αγορά για τη συνέλευση, όπου σκοπεύω να σας πω την απαγόρευσή μου
απερίφραστα: έξω από το παλάτι πια· αλλού να ψάξετε
έτοιμα τραπέζια· και στο εξής να σπαταλάτε δικά σας αγαθά,
τα σπίτια μεταξύ σας συναλλάζοντας.
- 420 Ανίσως όμως και νομίζετε πως είναι συμφερότερο και πιο γενναίο,
τα πλούτη ενός ανθρώπου να εξανεμίζονται έτσι ατιμώρητα,
φάτε λοιπόν κι αρπάξτε· τότε κι εγώ θα υψώσω στους αθάνατους φωνή,
άμποτε ο Δίας στην παρανομία αυτή να δώσει εκδίκηση·
τότε, ως τώρα ατιμώρητοι, μέσα στο σπίτι, εδώ, θα βρείτε τον χαμό.⁹»
- 425 Έτσι ωμά τους μίλησε· κι εκείνοι, τα χείλη τους δαγκώνοντας,

τὴν γὰρ αἰοιδὴν μᾶλλον
ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι/
ἢ τις ἀκούοντεςσι
νεωτάτη ἀμφιπέληται
<351-2>/390-2

3. Γυναίκα που κλώθει/γνέθει, από αγγείο του 6ου αι. π.Χ. – διασκευή. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης)

Διάλογος του Τηλέμαχου με τους μνηστήρες

μητρὸς ἐμῆς μνηστήρες,
ὑπέρβριον ὕβριν ἔχοντες
<368>/411

4. Αργαλειός αρχαϊκός, ὄρθιος. (Από την ίδια με την εικόνα 3 αγγειογραφία – διασκευή)

6 (στ. 397-8) με τα δικά σου έργα απασχολήσου, / τον αργαλειό, τη ρόκα: Η ρόκα, για το κλώσιμο/γνέσιμο του μαλλιού, και ο αργαλειός (<εργαλειό), για την ύφανση, ήταν βασικά εργαλεία στα χέρια των γυναικών –και της βασίλισσας– με τα οποία φτιάχνονταν όλα τα ρούχα για τα μέλη της οικογένειας (βλ. τις εικόνες 3 και 4).

7 (στ. 400) σ' αυτό το σπίτι είμαι εγώ ο κυβερνήτης: Γίνεται ορατό εδώ το αποτέλεσμα της επέμβασης της θεάς, αν και η αλλαγή του Τηλέμαχου μπορούσε να είναι φυσική: υπό το βάρος των ευθυνών κάποια στιγμή ο άνθρωπος μεγαλώνει.

8 (στ. 411) που σας κατέχει υπεροψία και μέθη: που συμπεριφέρεστε αλαζονικά/υβριστικά.

9 (στ. 424) μέσα στο σπίτι, εδώ, θα βρείτε τον χαμό: Προοικονομείται εδώ ότι η μνηστηροφονία θα γίνει μέσα στο παλάτι.

έμειναν ώρα να θαυμάζουν όλοι τους τον Τηλέμαχο, το θάρρος της αγόρευσής του.

Μετά του αντιμίλησε ο Αντίνοος, γιος του Ευπείθη:

430 «Φαίνεται πως, Τηλέμαχε, καλά σε δασκαλεύουν οι θεοί αυτούσιοι,¹⁰
κι έγινες επηρμένος,¹¹ με τόσο θάρρος που αγορεύεις.
Μόνο μη δώσει ο Δίας και, στη θαλασσοφίλητη Ιθάκη,
βρεθείς εσύ ο κληρονόμος βασιλιάς μας, από το γένος του πατέρα σου.»

Αμέσως τότε κι ο Τηλέμαχος, με τη δική του γνώση, ανταποκρίθηκε:

435 «Αντίνοε, έστω κι αν με φθονήσεις, τον λόγο μου εγώ θα πω:
θα το δεχόμουν, αν ο Δίας το χάριζε, αξίωμα βασιλικό.
Φαντάζομαι να συμφωνείς ότι η τιμή του στους ανθρώπους δεν είναι
ευκαταφρόνητη· και δεν νομίζεται κακό να βασιλεύεις·
σπίτι γεμάτο πλούτη, κι οι μεγαλύτερες τιμές δικές σου.

440 Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κι άλλοι, πολλοί Αχαιοί να βασιλεύσουν,
νέοι και γέροι, στη θαλασσοφίλητη Ιθάκη·

ένας τους θα μπορούσε να αναλάβει το βασιλικό αξίωμα,

αφού ο θείος Οδυσσεύς είναι νεκρός.

445 Όσο για μένα, το αξιώνω, ο ίδιος να 'μαι ο κύριος του σπιτιού μου,
εγώ να κυβερνώ τους υπηρέτες — τη λεία¹² που κέρδισε
ο ξακουστός πατέρας μου.¹³»

Τότε στη μέση μπήκε ο γιος του Πολύβου, ο Ευρύμαχος:

450 «Τηλέμαχε, αυτά ενσπύονται¹⁴ στην κρίση των θεών,
ποιος από τους Αχαιούς θα βασιλεύσει στη θαλασσοφίλητη Ιθάκη.
Τα χτήματά σου είναι βέβαια δικά σου, στο σπίτι σου εσύ 'σαι ο αφέντης.
Και να μη σώσει κάποιος, όποιος, χωρίς την άδειά σου,
το βιος σου με τη βία ν' αρπάξει, όσο η Ιθάκη
κατοικείται από ανθρώπους.

Αλλά, ωραία και γενναία εσύ, θέλω να σε ρωτήσω για τον ξένο:

ποιος είναι κι από πού; για ποια, δική του χώρα καμαρώνει;

ποια η γενιά του κι η πατρίδα του; ποιο χώμα τον ανάσπασε;

455 Ή μήπως φέρνει κάποιο νέο για τον πατέρα σου;

Εκτός κι αν ήλθε για δικό του όφελος, από δική του ανάγκη.

Παράξενο που τόσο απότομα πετάχτηκε να φύγει· καν δεν περίμενε
να γνωριστούμε. Πάντως στην όψη του δεν έδειχνε τίποτε ταπεινό.»

Με σύνεση και γνώση του αντιμίλησε ο Τηλέμαχος:

460 «Ευρύμαχε, για μένα ο νόστος του πατέρα μου είναι χαμένη υπόθεση·
δεν εμπιστεύομαι λοιπόν κανένα μήνυμα, αν από κάπου φτάσει,

5. Αργαλιός οριζόντιος (της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού, 1874-1952).
(Μουσείο Δελφικών Εορτών)

6. Ιθάκη-Βαθύ, άποψη της σύγχρονης Ιθάκης (κάρτα).

10 (στ. 428) **οι θεοί αυτούσιοι:** οι θεοί οι ίδιοι.

11 (στ. 429) **έγινες επηρμένος:** έγινες καυχησιάρης.

12 (στ. 443) **τη λεία:** τα λάφυρα (λάφυρα πολέμου ήταν και οι αιχμάλωτοι, που γίνονταν δούλοι και αποτελούσαν μέρος της περιουσίας του αφέντη τους· άλλος τρόπος απόκτησης δούλων ήταν η αγορά — βλ. πιο κάτω, το σκόλιο 16).

13 (στ. 442-4) **Όσο για μένα [...] πατέρας μου:** Οι στίχοι αυτοί δείχνουν ότι στην ομηρική εποχή η **περιουσία** του καθενός περνούσε στους κληρονόμους του χωρίς αμφισβήτηση (πρβλ. 448-50). Έτσι οι μνηστήρες, που κατατρώνουν την περιουσία του οδυσσειακού οίκου, διαπράττουν αδικία και θα τιμωρηθούν γι' αυτό.

14 (στ. 446) **ενσπύονται στην κρίση των θεών:** εξαρτώνται από την κρίση των θεών.

μήτε και λογαριάζω τους χρησμούς,¹⁵ αν κάποιον μάντη η μάνα μου
φωνάζει στο παλάτι και μ' αγωνία τον ρωτά.

465 Όσο γι' αυτόν τον ξένο, φίλος μας είναι πατρικός, από την Τάφο·
Μέντης το όνομά του και καυχιέται πως είναι ο γιος του εμπειροπόλεμου
Αγκιάλου· ο ίδιος τώρα τους θαλασσιούς Ταφίους κυβερνά.»

Ήταν αυτή η τελευταία του λέξη, κι ας είχε αναγνωρίσει την αθάνατη θεά. [...]

[Το βράδυ, μετά τον χορό και το τραγούδι, οι μνηστήρες πήγαν στα σπίτια τους.]

473 Με τη σειρά του κι ο Τηλέμαχος — μια κάμαρη ψηλή,
για χάρη του χτισμένη, έβλεπε στην αυλή, πανέμορφη

475 κι ολόγυρα προφυλαγμένη.

Πήγε λοιπόν εκεί να κοιμηθεί, αλλά ο νους του γύριζε από τις σκέψεις
τις πολλές. Κοντά του βάδιζε, δαδιά κρατώντας αναμμένα, υπόδειγμα
αφοσίωσης, η Ευρύκλεια, του Ώπα η θυγατέρα [...].

480 Παλιά την εξαγόρασε ο Λαέρτης, κι έγινε από τότε κτήμα του·
ήταν ακόμη κοπελίτσα και την αντάλλαξε μ' είκοσι βόδια¹⁶ [...].

485 Αυτή λοιπόν, δαδιά κρατώντας αναμμένα, τον συνόδευε — τόσο πολύ
τον αγαπούσε, όσο καμιά από τις άλλες δούλες, γιατί τον είχε
αναθρέψει από μωρό. [...]

[Η Ευρύκλεια τακτοποίησε την κάμαρη και αποχώρησε.]

496 Εκεί εκείνος, όλη τη νύχτα ξάγρυπνος και σκεπασμένος με φλοκάτη,
τον δρόμο μελετούσε μέσα του, όπως τον όρισε η θεά Αθηνά.

7. Γυναίκα με δάδες στα χέρια. Διασκευή αγγειογραφίας του 440 περίπου π.Χ. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

*βούλευε φρεσὶν ἦσιν ὁδόν, τὴν
πέφραδ' Ἀθήνη <444>/497*

Β'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[Κατά τον αγώνα τόξου (φ 378-393/<344-358 >), η Πηνελόπη ζήτησε να δοθεί
το τόξο και στον «ξένο», πήρε όμως την ακόλουθη απάντηση από τον Τηλέμαχο:]

378 «Μάνα, το τόξο αυτό μου ανήκει, κανείς σ' αυτό δεν είναι ανώτερός μου·
το δίνω σ' όποιον θέλω εγώ ή και τ' αρνούμαι. [...]

382 κανένας δεν μπορεί, παρά τη θέλησή μου, να βγάλει απαγόρευση δική του,
αν ήθελα εγώ το τόξο στον ξένο να το δώσω,
και μάλιστα για πάντα, να καμαρώνει με το δώρο μου.

385 Αλλά του λόγου σου τράβα στην κάμαρή σου και κοίτα τις δουλειές σου [...]

387 — το τόξο όμως είναι των αντρών υπόθεση, όλων

και προπαντός δική μου, αφού σ' εμένα ανήκει το κουμάντο του σπιτιού.»

390 Τα 'χασε εκείνη και πήρε ν' ανεβαίνει στην κάμαρή της, αναθιβάνοντας
στον νου της τα λόγια του παιδιού της. Κι όταν ανέβηκε στο ανώγι

με τις δυο της βράγιες, έσπασε για τον Οδυσσέα θρήνο, το ακριβό της ταίρι,

392-93 ωστόσο η Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, μ' ύπνο γλυκό / της σφάλισε τα βλέφαρα.

8. Η Πηνελόπη και ο Τηλέμαχος μπροστά στον αργαλειό της βασίλισσας. Αγγειογραφία, γύρω στο 440 π.Χ. (Chiusi Ιταλίας, Museo Civico)

► Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο ο Τηλέμαχος μίλησε στη μητέρα του στη ραψωδία φ και εδώ (α 385-405), καθώς και τις αντίστοιχες δικές της αντιδράσεις, και να κάνετε τις διαπιστώσεις σας.

15 (στ. 462) **μήτε και λογαριάζω τους χρησμούς:** ούτε δίνω σημασία στις προφητείες και στις μαντείες.

16 (στ. 481) **την αντάλλαξε με είκοσι βόδια:** Το βόδι ήταν βασική μονάδα αγοραπωλησίας την εποχή που ίσχυε το ανταλλακτικό εμπόριο· μια χρυσοστόλιση πανοπλία, για παράδειγμα, στείχιζε εκατό βόδια, μια χάλκινη εννέα, μια ειδικευμένη σκλάβο τέσσερα. Η τιμή αγοράς της Ευρύκλειας υποδηλώνει την αξία της· ήταν η πιο έμπιστη υπηρέτρια του παλατιού.

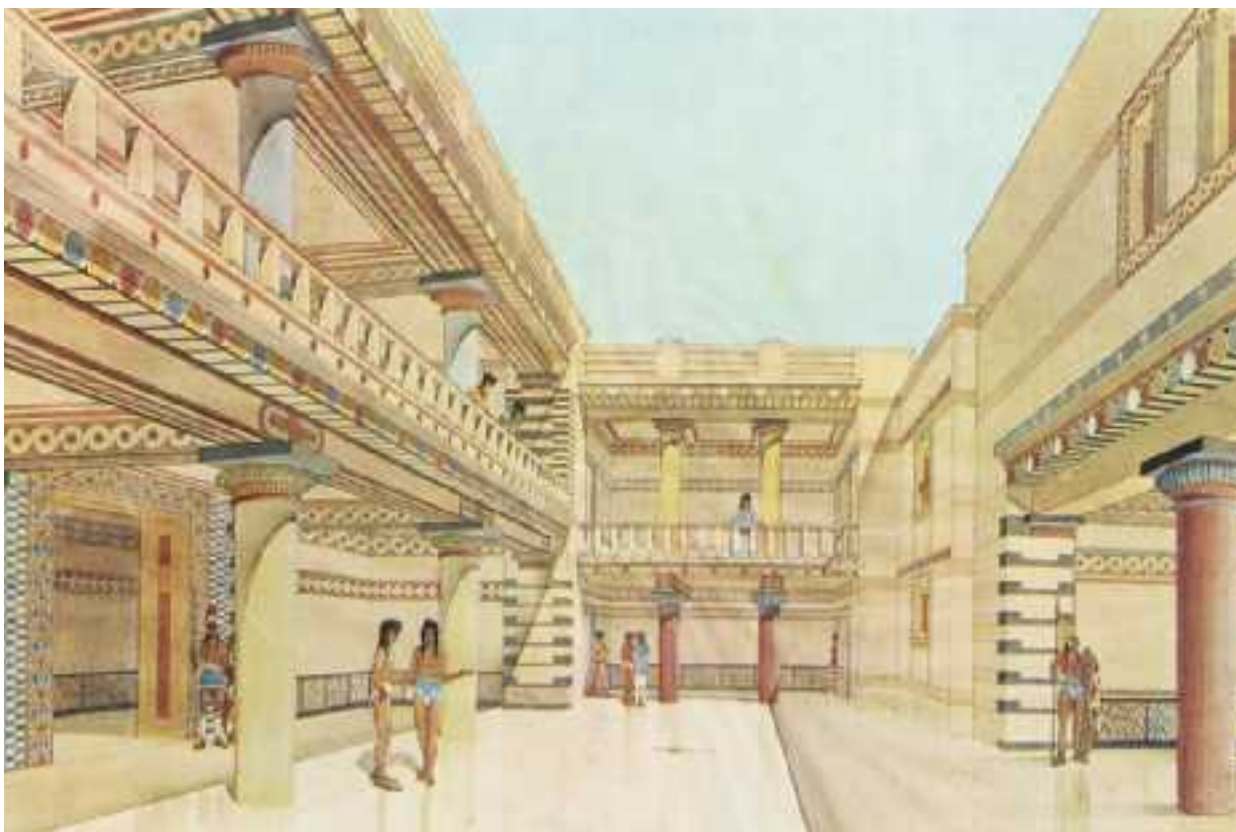
Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι νομίζετε ότι θα απαντούσε ο Φήμιος στην Πηνελόπη, αν δεν προλάβαινε να της απαντήσει ο Τηλέμαχος;
 2. Περιγράψτε ή ζωγραφίστε την Πηνελόπη, όπως παρουσιάζεται σ' αυτή την Ενότητα, και προσδιορίστε το ήθος της.
 3. Την αλλαγή του Τηλέμαχου δεν την περιγράφει ο ποιητής, τη δείχνει με έμμεσους* τρόπους. Εντοπίστε τους με φράσεις του κειμένου.
 4. Ο Αντίνοος και ο Ευρύμαχος είναι οι πιο σημαντικοί μνηστήρες· έχουν κοινές επιδιώξεις, διαφορετικό όμως ήθος. Προσδιορίστε το ήθος τους με βάση τους λόγους που απευθύνουν στον Τηλέμαχο.
 5. Προσέξτε πόσο περίπλοκη είναι η πολιτική κατάσταση της Ιθάκης:
 - η μακρόχρονη απουσία του βασιλιά έχει δημιουργήσει κενό εξουσίας·
 - ο φυσικός κληρονόμος του θεωρείται ακόμη ανήλικος, αλλά και η διαδοχή της βασιλείας δεν είναι εξασφαλισμένη, όπως προκύπτει από τους στίχους 430-431, 434-441 και 446-447·
 - η Πηνελόπη, που θα μπορούσε, φαίνεται, να δώσει λύση στο πρόβλημα, αν παντρευόταν έναν από τους μνηστήρες, δεν αποφασίζει να παντρευτεί, ενώ εκείνοι τρωγοπίνουν στο παλάτι ελπίζοντας.
- ▶▶ Πώς εξυπηρετεί/βοηθάει τη σύνθεση της *Οδύσσειας* αυτή η κατάσταση;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Τηλέμαχος από την κατάσταση του α 128-133 (σελ. 26) προχώρησε στην κίνηση του α 360 (σελ. 36), και στην Ενότητα αυτή έφτασε να μιλήσει με παρρησία* προς τη μητέρα του και προς τους μνηστήρες.

▶▶ Γράψτε μία παράγραφο στο τετράδιό σας δικαιολογώντας την εξέλιξη αυτή του Τηλέμαχου.

9. Αναπαράσταση της εσωτερικής αυλής του ανακτόρου της Πύλου (από τον P. de Jong).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΤΗΣ α ΡΑΨΩΔΙΑΣ

Α΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Συμπληρώστε τα κενά με βάση τις γνώσεις που αποκτήσατε από τη μελέτη της α ραψωδίας:

1. Τα γεγονότα της α ραψωδίας διαρκούν και διαδραματίζονται
..... Από τους θεούς πρωταγωνιστούν
..... και από τους θνητούς
2. Το βασικό θέμα που απασχολεί θεούς και ανθρώπους είναι
Και οι μιν θεοί αποφασίζουν, ενώ ο Τηλέμαχος και η Πηνελόπη, αλλά
και οι μνηστήρες, θεωρούν ότι μάλλον
3. Η απόφαση των θεών για τον νόστο του Οδυσσέα άρχισε να πραγματοποιείται με το,
που προβλέπει: α. ο Ερμής,
.....
και β. η Αθηνά
.....
.....
.....
Από το σχέδιο αυτό εφαρμόστηκε ως τώρα
και απομένει
4. Στο πρώτο συμβούλιο των θεών στον Όλυμπο (στ. 36 κ.ε., σελ. 21) ο Δίας έθεσε το θέμα της ευθύνης του ανθρώπου σε σχέση με το γραφό/τη
μοίρα του και δήλωσε ότι οι άνθρωποι έχουν και οι ίδιοι
5. Να περιγράψετε σε 3-4 σειρές την κατάσταση που επικρατεί στα ανάκτορα της Ιθάκης και να επισημάνετε τη βασική αιτία στην οποία οφείλεται:
.....
.....
.....
6. Παρουσιάστε δραματοποιημένο τον διάλογο Αθηνάς-Τηλέμαχου (βλ. εργασία 7, σελ. 38).

Β΄. ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Διαβάστε από την επόμενη Ενότητα τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών β, γ, δ, και προσέξτε τις ενέργειες στις οποίες προχωρεί ο Τηλέμαχος.

6η ΕΝΟΤΗΤΑ: β, γ, δ (περίληψη – ανάλυση αποσπασμάτων)

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Ο Τηλέμαχος πραγματοποιεί τις συμβουλές της θεάς Αθηνάς (συγκαλεί συνέλευση των πολιτών και ταξιδεύει στην Πύλο και στη Σπάρτη)
 - Η τύχη των επώνυμων ηρώων του Τρωικού πολέμου
 - Πληροφορίες του Νέστορα,¹ της Ελένης και του Μενέλαου² για τη δράση του Οδυσσέα στην Τροία και για τη μετατρωική πορεία του

1. Ο Τηλέμαχος με τον Μέντορα.
(Πηγή: με τους ήρωες του Ομήρου)

Α.1. Περίληψη της ραψωδίας β : Ίθακησίων άγορά. Τηλεμάχου αποδημία

(Συνέλευση των Ιθακησίων – Αναχώρηση του Τηλέμαχου)

Την επόμενη μέρα, ο Τηλέμαχος συγκάλεσε συνέλευση των Ιθακησίων, όπου κατήγγειλε τις αδικίες των μνηστήρων εις βάρος της μητέρας του και της πατρικής περιουσίας. Οι πολίτες τον συμπόνεσαν, αλλά σιώπησαν. Έτσι, ο Αντίνοος απέδωσε την ευθύνη στην Πηνελόπη, που επί τρία χρόνια τους εξαπατούσε με το τέχνασμα του υφαντού (τη μέρα ύφαινε και τη νύχτα ξήλωνε). Πρότεινε λοιπόν στον Τηλέμαχο να στείλει την Πηνελόπη στον πατέρα της, να την παντρεύει με όποιον της αρέσει, διαφορετικά θα συνεχίσουν να τρωγοπίνουν στο παλάτι, ώσπου να αποφασίσει η ίδια να παντρευτεί «όποιον Αχαιο διαλέξει».

Ο Τηλέμαχος είπε ότι δεν θεωρεί σωστό να διώξει από το σπίτι τη μητέρα του· φοβάται, εξάλλου, τις κατάρες της και την κατάκριση του κόσμου, κι ακόμη, δεν ξέρει αν ο πατέρας του ζει ή πέθανε. Επικαλούμενος λοιπόν τους θεούς, κάλεσε τους μνηστήρες να φύγουν από το παλάτι. Ο Δίας τού συμπαραστάθηκε στέλνοντας αμέσως δύο αετούς, κι ο μάντης Αλιθέρης ερμηνεύοντας τις κινήσεις τους συνέστησε αλλαγή συμπεριφοράς:

«Ακούστε με, Ιθακήσιοι, τι έχω τώρα να σας πω — / μα πιο πολύ προς τους μνηστήρες στρέφω τα λεγόμενά μου, / αφού σ' αυτούς θα πέσει πάνω τους μέγα το κύμα του κακού. / Ο Οδυσσέας λοιπόν δεν θα 'ναι λέω για πολύν καιρό / από τους φίλους του μακριά. / Ίσως να βρίσκεται κιόλας κοντά, σ' όλους αυτούς υφαίνοντας φόνο και καλασμό. / Ωστόσο κι άλλους, πολλούς, τους περιμένει η συμφορά· / εμάς, όσοι που ζούμε στην περήφανη Ιθάκη. Γι' αυτό, κι όσο ακόμη / είναι καιρός, ας το σκεφτούμε να τους συγκατήσουμε· αλλά κι αυτοί / μόνοι τους πρέπει πια να σταματήσουν, αφού τους είναι αυτό / τώρα το συμφερότερο. / Δεν είμαι μάντης αδοκίμαστος, ξέρω καλά τι λέω / και βεβαιώνω πως για κείνον όλα τέλειωσαν όπως εγώ / του τα προφήτευσα· τότε που μπήκαν στα καράβια τους οι Αργείοι / τραβώντας στο

2. Γυπαετοί.

Ίλιο, κι ήταν μαζί τους ο πανούργος Οδυσσέας. / Είπα, λοιπόν· τον περιμένουν βάσανα πολλά, θα χάσει κι όλους τους συντρόφους, / σ' όλους αγνώριστος θα φτάσει στην πατρίδα του, / στον εικοστό πια χρόνο — τώρα τα πάντα συντελούνται.» (β 178-195 / < 161-176 >)

Στον μάντη απάντησε ο Ευρύμαχος με περιφρόνηση για τις προφητείες του, με κατάρες και απειλές. Κι ο Τηλέμαχος δεν συνέχισε — του έφτανε ότι όλα πια τα ήξεραν οι θεοί και οι πολίτες όλοι —, ζήτησε μόνο καράβι για το ταξίδι του στην Πύλο και στη Σπάρτη, να μάθει για τον πατέρα του και να πράξει ανάλογα. Τον λόγο πήρε τότε ο Μέντορας — ο Οδυσσέας φεύγοντας του είχε εμπιστευτεί το σπιτικό του —, εγκωμίασε τον Οδυσσέα και κατηγορήσε τους πολίτες που ανέχονται τις αδικίες των μνηστήρων. Του απάντησε προσβλητικά ο Λεώκριτος, που εκστόμισε απειλές και για τον Οδυσσέα, αν τυχόν επέστρεφε· πρότεινε, ωστόσο, να φροντίσει ο Μέντορας για το ταξίδι του Τηλέμαχου, που το θεώρησε όμως ανέφικτο.

Οι μνηστήρες επέστρεψαν στο παλάτι, ενώ ο Τηλέμαχος κατέβηκε στο ακρογιάλι, προσευχήθηκε στην Αθηνά και εκείνη — με τη μορφή του Μέντορα — τον ενθάρρυνε και του υποσχέθηκε συμπαράσταση. Επέστρεψε λοιπόν και ο Τηλέμαχος στο παλάτι, ζήτησε από την Ευρύκλεια να του ετοιμάσει τα αναγκαία για το ταξίδι και τη δέσμευσε με όρκο να μην αποκαλύψει τίποτε στην Πηνελόπη. Η Αθηνά, στο μεταξύ, φρόντισε να ετοιμαστεί επανδρωμένο καράβι και συνοδεύοντας ως Μέντορας τον Τηλέμαχο ταξίδεψαν όλη τη νύχτα με πρίμο αγέρι.

[Παρακολουθήστε την πορεία του ταξιδιού στον χάρτη της σελ. 6: Ιθάκη—Πύλος—Φηρές—Σπάρτη, όπου παραμένει· στον χάρτη της σελ. 4 προσέξτε και την —απόμακρη πάντως— Αστερίδα.]

1 Ο Νέστορας ήταν ο πιο σεβαστός, λόγω ηλικίας και πείρας, από τους βασιλιάδες που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο.

2 Ο Μενέλαος ήταν βασιλιάς της Σπάρτης, αδελφός του Αγαμέμνονα και σύζυγος της (ωραίας) Ελένης, που η απαγωγή της από τον Πάρι προκάλεσε, σύμφωνα με τον μύθο, τον Τρωικό πόλεμο.

Α.2. Περίληψη της ραψωδίας γ: Τὰ ἐν Πύλῳ (Ὅσα συνέβησαν στην Πύλο)

Το πρωί—3η μέρα της *Οδύσσειας*—ο Τηλέμαχος και ο «Μέντορας» έφτασαν στην Πύλο, δέχτηκαν τη φιλοξενία του Νέστορα και μετά τις απαραίτητες συστάσεις ο Τηλέμαχος ζήτησε ικετευτικά πληροφορίες για τον πατέρα του.

Ο Νέστορας αναφέρθηκε στους πιο γενναίους πολεμιστές που σκοτώθηκαν στην Τροία (τον Πάτροκλο, τον Αχιλλέα, τον Αίαντα τον Τελαμώνιο και τον Αντίλοχο, γιο του Νέστορα), στην εφευρετικότητα και στην πανουργία του Οδυσσέα, στις καλές σχέσεις που είχε ο ίδιος μαζί του, καθώς και στη συμβολή τους στις επιτυχίες των Αχαιών. Αναφέρθηκε και στα προβλήματα του νόστου, που τα προκάλεσε η οργή της Αθηνάς, επειδή πολλοί Αχαιοί ασέβησαν κατά την άλωση της Τροίας. Διηγήθηκε

4. Ο Τηλέμαχος μπροστά στον σεβάσμιο βασιλιά της Πύλου. Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ. (Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

με συντομία τους αίσιους νόστους του Διομήδη, του Νεοπόλεμου, του Φιλοκτήτη, του Ιδομενέα και του ίδιου, και διεξοδικά τον τραγικό νόστο του Αγαμέμνονα και την εκδίκηση που πήρε ο Ορέστης, καθώς και τον περιπετειώδη εφτάχρονο νόστο του Μενέλαου. Για τον Οδυσσέα γνώριζε μόνο ότι ταξίδεψε μαζί του ως την Τένεδο και ότι από εκεί επέστρεψε στην Τροία, γιατί ήθελε να συμπαρασταθεί στον Αγαμέμνονα, που έμεινε πίσω, για να προσφέρει θυσίες στην Παλλάδα Αθηνά, να την εξευμενίσει. Συμβούλεψε λοιπόν τον Τηλέμαχο να πάει στη Σπάρτη, γιατί είναι πιθανό ο Μενέλαος να ξέρει περισσότερα για τον πατέρα του, αφού άργησε πολύ να επιστρέψει.

Το βράδυ ο Τηλέμαχος έμεινε στα ανάκτορα της Πύλου, ενώ η Αθηνά-Μέντορας πέταξε πάλι σαν αετός και τους άφησε όλους έκπληκτους. Ο Νέστορας την αντιλήφθηκε και καλοτύχισε τον Τηλέμαχο που έχει βοηθό του τη μεγάλη θεά, όπως την είχε και ο πατέρας του στην Τροία.

Το άλλο πρωί—4η μέρα—ετοιμάστηκε άμαξα και ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον γιο του Νέστορα, τον Πεισίστρατο, αναχώρησε για τη Σπάρτη. Διανυκτέρευσαν στις Φηρές (τη σημερινή Καλαμάτα), στου Διοκλή το αρχοντικό, και την επομένη—5η μέρα—συνέχισαν το ταξίδι για τη Σπάρτη.

3. Πήλινο ομοίωμα πλοίου του 6ου αι. π.Χ. από την Κύπρο. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

Α.3. Περίληψη της ραψωδίας δ: Τὰ ἐν Λακεδαιμόνι (Ὅσα συνέβησαν στη Σπάρτη)

Το βράδυ έφτασαν στα ανάκτορα του Μενέλαου, όπου φιλοξενήθηκαν και έμειναν έκθαμβοι από τον πλούτο και τη λάμψη τους. Ο Τηλέμαχος, ψιθυρίζοντας στον Πεισίστρατο, παρομοίωσε το παλάτι με εκείνο του Δία. Τον άκουσε ο Μενέλαος, απέρριψε τον παραλληλισμό ως ανάρμοστο και αναφέρθηκε στην εφτάχρονη περιπλάνησή του, που του έδωσε τη δυνατότητα να μαζέψει άφθονα πλούτη· δεν μπορεί όμως, είπε, να τα χαρεί, γιατί τον θλίβει η δολερή σφαγή του αδερφού του, του Αγαμέμνονα, ο θάνατος πολλών παλικαριών στην Τροία και πιο πολύ η εξαφάνιση του Οδυσσέα· ο τελευταίος αυτός λόγος του έφερε δάκρυα στον Τηλέμαχο.

Τη στιγμή εκείνη κατέβηκε μεγαλόπρεπη στην αίθουσα η Ελένη και αναγνώρισε αμέσως τον Τηλέμαχο, επειδή έμοιαζε με τον πατέρα του. Διηγήθηκε κατόπιν ένα κατόρθωμα του Οδυσσέα στην Τροία: ότι μπήκε στην πόλη μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο, για να κατασκοπεύσει, και σκότωσε πολλούς Τρώες. Ο Μενέλαος αναφέρθηκε σε άλλο κατόρθωμα του Οδυσσέα: ότι με την υπομονή και την επιμονή του διέσωσε την επιχείρηση «Δούρειος Ίππος», που οδήγησε στην άλωση της Τροίας. Και οι δύο εξέφρασαν θαυμασμό και ευγνωμοσύνη για τον Οδυσσέα, που εξαιτίας τους υπέφερε πολλά.

Το επόμενο πρωί—6η μέρα—ο Τηλέμαχος ζήτησε πληροφορίες από τον Μενέλαο για τον πατέρα του. Εκείνος άρχισε από τον δικό του εικοσαήμερο αποκλεισμό στην Αίγυπτο και συνέχισε διηγούμενος τη συνάντησή του με τον θαλάσσιο γέροντα Πρωτέα· από αυτόν πληροφορήθηκε τη συνέχεια του δικού του νόστου, το ναυάγιο και τον θάνατο του Αίαντα του Λοκρού, τη σφαγή του Αγαμέμνονα από τον Αίγισθο και ότι τον Οδυσσέα τον κρατάει στο νησί της άθελά του η νεράιδα Καλυψώ.

Ο Μενέλαος ήθελε να κρατήσει περισσότερο τον Τηλέμαχο, εκείνος όμως βιαζόταν να επιστρέψει. Στην Ιθάκη, εν τω μεταξύ, οι μνηστήρες έμαθαν για το ταξίδι του Τηλέμαχου και απόρησαν—δεν περίμεναν να το πραγματοποιήσει—, ο Αντίνοος μάλιστα πρότεινε να του στήσουν ενέδρα δολοφονική στον γυρισμό, και όλοι

5. Άρμα με Μυκηναίους πολεμιστές από τοιχογραφία του ανακτόρου της Πύλου (συμπληρωμένη από τον P. de Jong).

συμφώνησαν μαζί του. Έμαθε και η Πηνελόπη από τον κήρυκα Μένοντα για το ταξίδι του γιου της, καθώς και για τα σχέδια των μνηστήρων, και άρχισε διπλό τώρα θρήνο. Τη νύχτα, είκοσι από τους μνηστήρες επιβίβαστηκαν σ' ένα εξοπλισμένο καράβι και έστησαν καρτέρι στο νησάκι Αστερίδα, μεταξύ Σάμης και Ιθάκης.

Α΄.4. ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι αναδρομικές διηγήσεις³ της Ελένης και του Μενέλαου (δ259-315, 627-632)

- 260 «Γιε του Ατρέα, ευγενικό Μενέλαε, κι εσείς παιδιά
από λαμπρούς πατέρες· δίνει ο θεός άλλοτε σ' άλλον
το καλό και το κακό, ο Δίας παντοδύναμος.
Καλύτερα λοιπόν να συνεχίσετε το δείπνο σε τούτο το παλάτι
καθισμένοι και να χαρείτε ιστορίες παλιές — εγώ θα σας διηγηθώ
κάποια που να ταιριάζει στην περίπτωση.
- 265 Δεν πρόκειται να εξιστορήσω τώρα, να πω με το όνομά τους,
όλους τους άθλους που κατόρθωσε με την υπομονή του ο Οδυσσέας·
τον ένα μόνο, αυτόν που τόλμησε κι έπραξε ο αντρείος εκείνος
στη χώρα εκεί της Τροίας, όπου τα πάθη του πολέμου / οι Αχαιοί υποφέρατε.
- 268-69 Μόνος του αυτός, πληγώνοντας το σώμα του με τις πιο άσχημες πληγές,
270 σ' άθλια κουρέλια τύλιξε τους ώμους του, μοιάζοντας δούλος,
και γλίστρησε στην πόλη των εκθρών με τους μεγάλους δρόμους.
Έγινε άλλος άνθρωπος, την όψη παίρνοντας
ενός ζητιάνου (τέτοιον δεν θα 'βρισκες στα αργίτικα καράβια),
275 κι έτσι παραλλαγμένος χώθηκε στις Τροίας το κάστρο.
Οι άλλοι όλοι σαστισμένοι παραμέρισαν· μόνη μου εγώ τον αναγνώρισα,
παρά την παραμόρφωσή του, και πήρα να τον δοκιμάζω
278-79 με τις ερωτήσεις μου· εκείνος όμως, πονηρός και ξύπνιος, / όλο μου ξέφευγε.
280 Και μόνο όταν πια τον έλουσα, τον άλειψα με λάδι,
τον έντυσα με ρούχα καθαρά, ορκίστηκα όρκο βαρύ
να μην τον φανερώσω πως βρίσκεται στους Τρώες ανάμεσα ο Οδυσσέας,
προτού γυρίσει πίσω στα γρήγορα καράβια του και στις σκηνές·
τότε μονάχα μου αποκάλυψε το τι είχαν βάλει οι Αχαιοί στον νου τους.
- 285 Κι αφού πετσόκοψε Τρώες πολλούς με το μακρύ του, κοφτερό σπαθί,
γύρισε στους Αργείους πίσω, ξέροντας πια πολύ καλά τον τόπο.
Τσίριξαν τότε οι άλλες Τρωαδίτισσες· όμως εμένα γέμισε χαρά
η καρδιά μου· γιατί είχα αλλάξει μέσα μου, ήθελα πια
σπίτι μου να γυρίσω μετανιωμένη για την τύφλα μου, που μου τη φόρτωσε
290 η Αφροδίτη· όταν με πήρε να με φέρει εδώ, μακριά
απ' τη γλυκιά πατρίδα μου και χωρισμένη από τη θυγατέρα μου,
από την κάμαρή μου, τον νόμιμο άντρα μου, που βέβαια δεν υπολείπεται
σε τίποτε κι από κανένα, μήτε στη γνώση του μήτε στην ομορφιά.⁴»

► Η διήγηση της Ελένης

6. Ο Μενέλαος επιστρέφει στην πατρίδα με την Ελένη – από αμφορέα του 540 περίπου π.Χ. (Μ. Βρετανία, ιδιωτική συλλογή)

καὶ τότε δὴ μοι πάντα νόον
κατέλεξεν Ἀχαιῶν <256>/284

3 αναδρομική διήγηση: Εξιστόρηση γεγονότων του παρελθόντος μέσα στη σκηνοθεσία του παρόντος (π.χ., η Ελένη και ο Μενέλαος αναφέρονται τώρα σε γεγονότα του Τρωικού πολέμου)· πρβλ. τον αγγλικό όρο flash back.

4 (στ 287-93) Στους στίχους αυτούς η Ελένη παρουσιάζει τη συζυγική της απιστία ως έργο της Αφροδίτης (ότι η θεά τής θόλωσε τον νου), και τώρα φαίνεται μετανιωμένη· πρβλ. τη διαφορετική στάση της στη διήγηση του Μενέλαου, πιο κάτω, 304 κ.ε., που αποδίδεται μάλλον σε θεϊκή παρότρυνση. Κατά τη μελέτη της *Ιλιάδας* θα φανεί σαφέστερα ότι η στάση της δεν ήταν σταθερή.

295 Αμέσως μίλησε ο Ξανθός Μενέλαος, της είπε:
 «Όλα σου δίκαια και σωστά, γυναίκα, και καλά τα ιστόρησες.
 Αλλά κι εγώ, που γνώρισα πολλών ανθρώπων γνώμη και γνώση,
 γιατί τριγύρισα σε τόσα ξένα μέρη, ποτέ μου ως τώρα
 τα μάτια μου δεν είδαν κάποιον που να 'χει την καρδιά
 του καρτερόψυχου Οδυσσέα.

300 Παράδειγμα το τι κατόρθωσε και πήρε επάνω του ο αντρείος εκείνος,
 μέσα στο ξύλινο άλογο, όπου, δίχως εξαίρεση, καθίσαμε
 απ' τους Αργείους οι άριστοι, τον φόνο και τον θάνατο
 να φέρουμε στους Τρώες.

305 Κι ήλθες εκεί κι εσύ· μπορεί και κάποιος δαίμονας να σε παρότρυνε,
 που γύρευε τιμή και δόξα στους Τρώες να προσφέρει [...].

307 Έφερεις τότε γύρο τρεις φορές, ψηλάφησαν τα δάχτυλά σου
 την κοιλιά του αλόγου, και πήρες να καλείς με το όνομά τους
 τους αριστείς των Δαναών,⁵

310 με μια φωνή ολόγδια της γυναίκας κάθε Αργείου.
 Εγώ και του Τυδέα ο γιος κι ο θεϊός Οδυσσέας,
 οι τρεις εκεί στη μέση καθισμένοι, σ' ακούσαμε να μας καλείς.
 Κι ενώ οι δυο μας πεταχτήκαμε, μας συνεπήρε ο πόθος ή έξω
 από το άλογο να βγούμε ή από μέσα να σου αποκριθούμε,

315 ο Οδυσσέας μάς κρατούσε και τη λαχτάρα μας εμπόδιζε. [...]»

627 »“Γιος του Λαέρτη, τόπος του η Ιθάκη·
 τον είδα σ' ένα απόμακρο νησί, να χύνει μαύρο δάκρυ
 στο μέγαρο της νύμφης Καλυψώς, που άθελά του τον κρατεί
 δικό της· κι εκείνος δεν μπορεί να βρει πατρίδα,

630 του λείπουν καράβια με κουπιά, του λείπουν σύντροφοι,
 για να τον ταξιδέψουν στην πλατιά ράχη της θάλασσας.⁶ [...]”»

Η διήγηση του Μενέλαου

7. Ο Δούρειος Ίππος.
(Μινιατούρα του 15ου αι.)

Ο Μενέλαος αναδιηγείται τις πληροφορίες του Πρωτέα για τον Οδυσσέα

ὁ δ' οὐ δύναται ἦν πατρίδα γαῖαν
 ἰκέσθαι <558>/630

8. Ο Πάρης επιστρέφει στην Τροία με την Ελένη διστακτική. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 500-490 π.Χ. (Βερολίνιο, Κρατικό Μουσείο)

5 (στ. 309)

τους αριστείς των Δαναών: τους άριστους/τους γενναιότερους από τους Δαναούς, τους Έλληνες δηλαδή.

6 (στ. 627-32)

Εδώ ο θαλάσσιος θεός Πρωτέας, που είχε προφητικές ικανότητες και γνώριζε «της θάλασσας τα βάθη», πληροφορεί τον Μενέλαο για την κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο Οδυσσέας πριν από τρία χρόνια, και αυτό μόνο μαθαίνει τώρα ο Τηλέμαχος για τον πατέρα του (που οι ακροατές το γνωρίζουν από την αρχή). — Ο Πρωτέας είχε και την ιδιότητα να αλλάζει μορφές· από το όνομά του παράγεται το επίθετο πρωτεϊκός: εκείνος που αλλάζει μορφή ή ιδέες.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Το πάθημα του Αιάντα του Λοκρού (δ 560-575/<499-511>)

- 560 Ο Αίας ο Λοκρός χαλάστηκε, μαζί με τα μακρόκουπα καράβια του.
Τον έριξε ο Ποσειδώνας πρώτα στις Γύρης τους μεγάλους βράχους,
αλλά τον έσωσε προσώρας από την απειλή της θάλασσας.
Και θα μπορούσε μέχρι τέλους ν' αποφύγει το μοιραίο, μόλο
που τον μισούσε η Αθηνά, αν δεν ξεστόμιζε τον υπερφίαλο λόγο,
565 αν δεν είχε τόσο ψηλώσει ο νους του·
γιατί καυχήθηκε πως μόνος του, και δίχως να το θέλουν οι θεοί,
εγλίτωσε απ' το πελώριο κύμα.
Αλλά τον άκουσε ο Ποσειδώνας που μεγαλαυχήθηκε,
κι ευθύς την τρίαινα πιάνει στα στιβαρά του χέρια,
570 την κατεβάζει πάνω στον Γυραίο βράχο, τον έσχισε στα δυο.
Το 'να του μέρος έμεινε επιτόπου· το απόκομμα όμως έπεσε
στο πέλαγος, αυτό που πάνω του πιασμένος ο Αίας
παραλογίστηκε κι ο νους του ψήλωσε.
Κι εκείνο τότε τον παρέσυρε βαθιά, στα απέραντα πελάγη,
575 όπου και χάθηκε στα κύματα, πνίγηκε στ' αλμυρό νερό.

9. Αίας ο Λοκρός. Πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Φραντσέσκο Σαμπατέλι, 1829. (Μουσείο Παλάτσο Πίτι, Φλωρεντία)

2. Το πάθημα του κυρ Αντριά

Ο τσυρ Βοριάς παρνάντζειλε όλων των καρβιούνη:
— Καράβια π' αρμενίζετε, **κάτεργα** που κινάτε,
εμπάτε στα λιμάνια σας, γιατί θε να φυσήξου,
ν' ασπρίσου κάμπους και βουνά, βρυσούλες να παγώσου,
κι όσα βρω μεσοπέλαγα, σεριάς θε να τα ρίξου.
Όσα καράβια τ' άκουσαν, όλα λιμάνια πίνουν,
του κυρ Αντριά το κάτεργο μέσα βαθιά αρμενίζει.
— Δε σε φοβώμαι, κυρ Βοριά, φυσήξεις δε φυσήξεις,
γιατ' έχω αντένες μπρούντζινες, κατάρτια σιδερένια,
έχω πανιά μεταξωτά, της Προύσας το μετάξι,
έχω κι ένα ναυτόπουλο, που τους καιρούς κοιτάζει.
Ανέβα, βρε ναυτόπουλο, στο μεσιανό κατάρτι,

να ξεδιαλέξεις τους καιρούς, να δεις για τον αγέρα.

Παιζογελώντας 'νέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
— Σαν τι είδες, βρε ναυτόπουλο, εκεί ψηλά που πήγες;
— Είδα τον ουρανό θολό και τ' άστρι ματωμένο,
είδα την μόρα π' άστραψε και το φεγγάρι εκάθη,
και στις Αττάλειας τα βουνά νεροχαλάζι πέφτει.

Το λόγο δεν απόσωσε, τη **συντυχιά** δεν είπε,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε και το τιμόνι τρίζει.
Σπιλάδα του 'ρθε από τη μια, σπιλάδα 'πό την άλλη,
σπιλάδα 'πό τα πλάγια του και ξεσανίδωσε το.
Γέμισε η θάλασσα πανιά, το κύμα παλικάρια
και το μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάει.

(Γ. Ιωάννου, *Τα δημοτικά μας τραγούδια*, έκδ. περ. *Ταχυδρόμος*, Αθήνα 1966)

κάτεργα: καράβια πολεμικά, κρατικά ή πειρατικά. **συντυχιά:** τυχαία συνάντηση, σύμπτωση. **σπιλάδα:** ριπή ανέμου ή κύμα.

►► Αναζητήστε ομοιότητες στα παθήματα του Αιάντα του Λοκρού και του κυρ Αντριά.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι επιδίωξε και τι πέτυχε ο Τηλέμαχος στη συνέλευση των Ιθακησίων;
2. Πώς εκδηλώθηκε η θείκη συμπαράσταση στον Τηλέμαχο (στη συνέλευση και στο ταξίδι);
3. Τι προέβλεψε ο μάντης Αλιθέρης, τι συμβούλεψε και πώς αντιμετωπίστηκε;
4. Σε ποια σημεία των ραψωδιών β και δ οι μνηστήρες συμπεριφέρθηκαν υβριστικά; (Θυμηθείτε: **Υβριστής** γίνεται κάποιος όταν, υπερβαίνοντας τα όριά του, προσβάλλει/αδικεί θεούς και ανθρώπους.)
5. Ποιες πληροφορίες πήρε ο Τηλέμαχος από τον Νέστορα, την Ελένη και τον Μενέλαο για τη δράση του πατέρα του στην Τροία, αλλά και για τη μετατρωική του πορεία και κατάσταση;
6. Οι επώνυμοι ήρωες του Τρωικού πολέμου είχαν την εξής τύχη:

1. σκοτώθηκαν στην Τροία: ο Πάτροκλος ο Αχιλλέας ο Αίαντας ο Τελαμώνιος ο Αντίλοχος	2. νόστησαν αμέσως: ο Διομήδης ο Νεοπόλεμος ο Φιλοκτίτης ο Ιδομενέας ο Νέστορας	3. πνίγηκε στο ταξίδι του νόστου τιμωρημένος από τον Ποσειδώνα για την ύβρη του: ο Αίαντας ο Λοκρός	4. νόστησε αλλά τον σκότωσαν: ο Αγαμέμνωνας	5. περιπλανήθηκε 7 χρόνια πριν νοστήσει: ο Μενέλαος	6. εκκρεμεί: ο νόστος του Οδυσσέα
--	---	---	---	---	---

- Συμπληρώστε τα κενά της επόμενης παραγράφου με βάση τα δεδομένα του πιο πάνω πίνακα:
 Ο αιωρούμενος ακόμη νόστος του Οδυσσέα παρουσιάζει αντιστοιχίες με τον περιπετειώδη νόστο τού, ενώ ο πνιγμός τού και ο τραγικός νόστος τού ακούγονται σαν ενδεχόμενα και για τον νόστο τού

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο ρόλος των ραψωδιών β, γ, δ και της «Τηλεμάχειας» γενικότερα:

Η «Τηλεμάχεια», γενικά, επιβραδύνει¹ την έναρξη του νόστου του Οδυσσέα, που αποφασίστηκε πρώτος, ο ποιητής όμως προέταξε τις ραψωδίες α-δ για λόγους, φαίνεται, ουσιαστικούς και αναγκαίους:

- α. Στο πλαίσιο τους γνωρίζουμε την κατάσταση που επικρατεί στην Ιθάκη· ειδικότερα: πόσο πιεστικοί είναι για την Πηνελόπη οι μνηστήρες και πόσο επικίνδυνοι για τον Τηλέμαχο —ακόμη και για τον Οδυσσέα, αν επέστρεφε— αλλά και πόσο ενοχοποιήθηκαν τόσο οι ίδιοι με την υβριστική συμπεριφορά τους όσο και οι πολίτες με την παθητική στάση τους, ώστε να έρθει δικαιολογημένη η τιμωρία στο τέλος.
- β. Μαθαίνουμε πολλά και από πολλούς για το ήθος και τη δράση του Οδυσσέα, ώστε να μας είναι γνώριμος όταν έρθει στο προσκήνιο, και ενημερωνόμαστε για τις διαθέσεις θεών και ανθρώπων απέναντί του, ώστε να παρακολουθούμε τα δρώμενα και από τα παρασκήνια.
- γ. Γνωρίζουμε τους ανακτορικούς χώρους της Πύλου και της Σπάρτης, που υποδηλώνουν πώς θα ήταν και τα ανάκτορα της Ιθάκης, αν ο Οδυσσέας είχε και αυτός νοστήσει.
- δ. Και, κυρίως, στις ραψωδίες αυτές ανδρώνεται ο Τηλέμαχος: αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, γίνεται γνωστός στα μεγάλα μυκηναϊκά κέντρα της Πύλου και της Σπάρτης, κερδίζει εκτίμηση, γνωρίζει και ζωντανά πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς, που δεν μπορούσε να έχει στην πατρίδα του, παρομοιάζεται με τον Οδυσσέα, ενώ με το ταξίδι και τον κίνδυνο που διατρέχει τώρα αντιγράφει (μικρογραφικά) και εξωτερικά τον Οδυσσέα· είναι λοιπόν έτοιμος τώρα ο Τηλέμαχος να συνεργαστεί με τον πατέρα του, όταν συναντηθούν στην Ιθάκη.

- Συζητήστε στην τάξη την επιλογή του ποιητή να αναβάλει τον «Νόστο», για να προτάξει την «Τηλεμάχεια».

¹ Η **επιβράδυνση** είναι βασική τεχνική της επικής ποίησης, που παίρνει τις εξής μορφές: α. αναβάλλεται μια προγραμματισμένη δράση (π.χ., ο νόστος του Οδυσσέα)· β. διακόπεται για λίγο η κύρια αφήγηση με την παρεμβολή ενός σχετικού επεισοδίου· γ. αργοπορεί, γενικά, ο ρυθμός της αφήγησης με αναφορές σε πρόσωπα και πράγματα. Όλα αυτά αποσκοπούν, για περισσότερο ή λιγότερο, τον ακροατή από το κύριο θέμα, του προξενούν αναμονή —κάποτε και αγωνία—, αλλά και του δίνουν στοιχεία για πιο άνετη παρακολούθηση της συνέχειας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: «ΝΟΣΤΟΣ» (ε-ν 209/<187>)

Στο μέρος αυτό αρχίζει η διαδικασία του νόστου του Οδυσσέα, ο οποίος, με ενδιαμέσο σταθμό τη Σχερία, φτάνει επιτέλους στην Ιθάκη με καράβι των Φαιάκων.

7η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε (περίληψη) – ε I-165/<I-148> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ: Δεύτερο συμβούλιο των θεών στον Όλυμπο

Α.1. Περίληψη της ε ραψωδίας: Όδυσσέως σχεδία (Το πλοiάριο του Οδυσσέα)

Στη ραψωδία ε επαναλαμβάνεται η απόφαση των θεών για τον νόστο του Οδυσσέα και πραγματοποιείται η αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία. Ο θεός ανακοινώνει στην Καλυψώ τη θεϊκή απόφαση, και η νεράιδα, παρά τις αρχικές αντιδράσεις της, υπακούει τελικά στην εντολή του Δία και βοηθάει τον Οδυσσέα να κατασκευάσει μια σχεδία για το ταξίδι του νόστου. Με τη σχεδία αυτή ταξίδεψε ο ήρωας σε ήρεμη θάλασσα ως τη στιγμή που τον αντιλήφθηκε ο Ποσειδώνας. Ξέσπασε τότε τρικυμία, που διέλυσε τη σχεδία, και ο Οδυσσέας, αφού πάλεψε τρεις μέρες με τα κύματα, βγήκε ναυαγός στη χώρα των Φαιάκων.

1. Αυγή. Έργο του Κ. Παρθένη (1878-1967).

Α.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

Αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία και συνάντηση του θεού με την Καλυψώ

Μόλις σηκώθηκε η Αυγή¹ από την κλίνη του ευγενικού της Τιθωνού²,
το φως να φέρει σε θνητούς κι αθάνατους,
αμέσως κι οι θεοί συνάχτηκαν στους θρόνους τους, στη μέση ο Δίας
που ψηλά βροντά κι έχει τη δύναμή του ακαταμάχητη.

5 Τότε κι η Αθηνά άρχισε να μιλά, τα πάθη τα πολλά
του Οδυσσέα μνημονεύοντας· είχε την έγνοια του εκεί που ξέμεινε
στα δώματα της Καλυψώς:

10 «Δία πατέρα κι άλλοι θεοί μακαρισμένοι με της αθανασίας το χάρισμα,
κανένας πια που το βασιλικό ραβδί³ κρατά δεν θα 'ναι πρόθυμος,
ήπιος και νηφάλιος⁴,
μήτε βαθιά στα φρένα⁵ του το δίκιο θα γνωρίζει,

*ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι
ἤδ' ἐ βροτοῖσιν <2>/2*

Οι θεοί συνεδριάζουν και τον λόγο παίρνει η Αθηνά

1 (στ. 1) η **Αυγή**: Η θεά του ξημερώματος, προάγγελος της ανατολής του Ήλιου, του θεού της ημέρας.

2 (στ. 1) **Τιθωνός**: Σύζυγος της Αυγής, που ήταν θνητός αλλά πολύ όμορφος και είχε φωνή διαπεραστική· η θεά τον ερωτεύτηκε και ζήτησε από τον Δία να τον κάνει αθάνατο· Ξέχασε όμως να ζητήσει γι' αυτόν και αιώνια νεότητα. Έτσι ο Τιθωνός γέρασε —η φωνή του μόνο έμεινε αναλλοίωτη— και ο Δίας τον λυπήθηκε και τον μεταμόρφωσε σε τζιτζίκι (βλ. το πρώτο παράλληλο κείμενο).

3 (στ. 9) **βασιλικό ραβδί**: Πρόκειται για το σκήπτρο, που ήταν σύμβολο θεόδοτης εξουσίας, βασιλικής ιδιαίτερα, αλλά και δικαστικής και θρησκευτικής (πρβλ. την «πατερίτσα»/την ποιμαντορική ράβδο που κρατούν οι επίσκοποι). Σκήπτρο κρατούσαν και οι κήρυκες κατά την άσκηση του έργου τους —τη σύγκληση κυρίως της συνέλευσης των πολιτών— όπως και οι ραψωδοί κατά την απαγγελία των επών. Όποιος κρατούσε σκήπτρο ήταν πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο.

4 (στ. 10) **νηφάλιος**: είναι ο ψύχραιμος άνθρωπος, που έχει πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία.

5 (στ. 10) **φρένα** (*φρένες* στο αρχαίο κείμενο): Η λέξη στον Όμηρο σημαίνει το κέντρο των διανοητικών αλλά και των συναισθηματικών δυνάμεων: νους/λογική/γνώμη, αλλά και ψυχή/καρδιά (πρβλ.: έχω σώας τας φρένας = σκέπτομαι λογικά).

μόνο από δω και πέρα θα μπορεί να δείχνεται άσπλαχνος,
να ξεστρατίζει σε παράνομα έργα, αφού μες στον λαό του,
όπου ο θεός Οδυσσεάς βασιλεύε, κανείς δεν τον αναθυμάται,
15 κι ας ήτανε γλυκός μαζί τους σαν πατέρας.

Κι όμως εκείνος βρίσκεται σ' ένα νησί αφημένος, με πόνο ασήκωτο,
στα δώματα της νύμφης Καλυψώς, που τον κρατά άθελά του,
και δεν μπορεί να ξαναδεί την πατρική του γη [...].

22 Τώρα και τον μονάκριβό του γιο γυρεύουν να σκοτώσουν,
όταν γυρίσει σπίτι του — πήγε ν' ακούσει νέα του πατέρα του,
πρώτα στην Πύλο την ιερή, στη Λακεδαίμονα τη θεία μετά.»

25 Όμως κι ο Δίας, που τα σύννεφα συνάζει, στην Αθηνά αποκρίθηκε:
«Κόρη, τι λόγος βγήκε από το στόμα σου ανεμπόδιτος!

Εσύ δεν ήσουν που αποφάσισες εκείνη τη βουλή,
πίσω ο Οδυσσεάς γυρίζοντας να πάρει εκδίκηση απ' τους μνηστήρες;⁶
Όσο για τον Τηλέμαχο, στο χέρι σου είναι, εσύ τον οδηγείς,
30 καταπώς ξέρεις και μπορείς,
ώστε με δίκως βλάβη να πατήσει της πατρίδας του το χώμα,
ενώ οι μνηστήρες άπρακτοι να φέρουν στο λιμάνι το καράβι τους.»

Κι ευθύς στον γιο του Ερμή στράφηκε να του πει:

35 «Ερμή, μαντατοφόρε εσύ σ' όλα μας τα μηνύματα,
σου παραγγέλλεται να πεις στην καλλίκομη⁷ νύμφη την άψογη εντολή μας:
τον νόστο του καρτερικού Οδυσσεά, πως πρέπει να γυρίσει πίσω,
χωρίς τη συνοδεία θεών ή και θνητών ανθρώπων.

Πάνω σε μια ξυλόδετη σχεδιά, είκοσι μέρες και φριχτά βασανισμένος,
στην εύφορη Σχερία ας φτάσει, τη χώρα των Φαιάκων,
40 που είναι η φύτρα τους συγγενική με των θεών.⁸

Κι αυτοί από καρδιάς θα τον τιμήσουν σαν θεό,
και με καράβι θα τον στείλουν στη γλυκιά πατρίδα⁹ [...].

47 Είναι της μοίρας του να ξαναδεί δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα
να πατήσει της πατρίδας του.»

50 Μίλησε ο Δίας και δεν απείθησε ο Ερμής, ψυχοπομπός κι αργοφωνιάς.
Αμέσως έδεσε στα πόδια του τα ωραία σαντάλια,
εκείνα τα θεσπέσια και χρυσά που ανάλαφρα, με τις πνοές του ανέμου,
τον ταξιδεύουν στην απέραντη στεριά και στα πελάγη.
Πήρε και το ραβδί του,¹⁰ αυτό που μαγνητίζει τα μάτια των ανθρώπων [...].

2. Η γέννηση της Αθηνάς από την κεφαλή του Δία – από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. –δισκευή. (Παρίσι, Λούβρο)

Η απάντηση του Δία και η εντολή στον Ερμή

τέκνον έμόν, ποῖόν σε έπος φύγεν
έρκος όδόντων <22>/26

3. Ο αγγελιοφόρος των θεών Ερμής. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Βατικανό)

6 (στ. 27-8) **Εσύ δεν ήσουν [...] μνηστήρες:** Για το θέμα της εκδίκησης η Αθηνά μίλησε μόνο στον Τηλέμαχο αναφερόμενη σε πιθανή επιστροφή του Οδυσσεά (βλ. σ 294-295, σελ. 35). Ο Δίας όμως μιλάει σαν να το άκουσε και αυτός, γιατί τα πρόσωπα του έπους επιτρέπεται να γνωρίζουν ό,τι γνωρίζει ο ακροατής. Έχουμε λοιπόν εδώ το σχήμα της λύσης από τον ακροατή.

7 (στ. 35) **καλλίκομη νύμφη:** η νεράιδα με τα όμορφα μαλλιά/τις όμορφες πλεξίδες (πρβλ. σ 98: **καλλιπλόκαμη νεράιδα**, σελ. 23).

8 (στ. 39-40) Οι **Φαίακες** συγγενεύουν με τους θεούς, γιατί ο γενάρχης τους, ο Ναυσίθοος, ήταν γιος του Ποσειδώνα.

9 (στ. 36-42) **τον νόστο [...] γλυκιά πατρίδα:** Ο Δίας προγραμματίζει τον καθορισμένο από τη μοίρα νόστο του Οδυσσεά φροντίζοντας να ικανοποιήσει και τον Ποσειδώνα (με το «φριχτά βασανισμένος») και την Αθηνά (με τις τιμές και τον νόστο του ήρωα).

10 (στ. 54) **πήρε και το ραβδί του:** Το ραβδί/το κηρύκειο ήταν σύμβολο του Ερμή, όπως η τρίαινα ήταν σύμβολο του Ποσειδώνα.

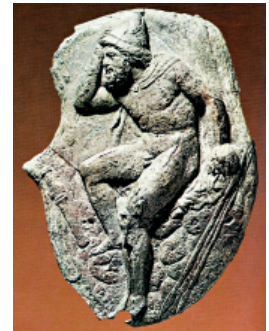
57 Με τούτο το ραβδί στα χέρια του, άρχισε να πετά ο κρατερός¹¹ Αργοφονιάς,
 κι ολοταχώς, απ' τον αιθέρα του ουρανού, πάνω απ' την Πιερία,
 χύθηκε στο πέλαγος, το κύμα ακροπατώντας σαν τον γλάρο [...].
 64 Κι όταν πετώντας έφτασε το απόμακρο νησί, από τον πόντο τότε βγήκε
 65 τον μενεξελή,¹² και πάτησε τη γη.
 Πλησίασε προς την ευρύχωρη σπηλιά όπου η καλλίκομη νεράιδα
 κατοικούσε. Τη βρήκε μέσα. Κόρωνε¹³ στη σάρα μια φωτιά μεγάλη,
 και μοσκοβόλαγε ένα γύρο το νησί,
 που καίγονταν ο κέδρος ο καλόσχιστος κι η θούγια.¹⁴
 70 Εκείνη εκεί: να τραγουδά με την ωραία φωνή της,
 υφαίνοντας στον αργαλειό με τη χρυσή σαΐτα.¹⁵
 Γύρω από τη σπηλιά θρασομανούσε¹⁶ δάσος με λεύκες, σκλήθρες,¹⁷
 κυπαρίσσια μυριστά. Πουλιά με τα φτερά τους τεντωμένα,
 τώρα πάνω στους κλώνους κούρνιαζαν: γεράκια,
 75 κουκουβάγιες και μακρύγλωσσες θαλασσινές κουρούνες [...].
 77 Κι εκεί μπροστά να περιβάλλει τη βαθιά σπηλιά
 μια νιούτσικη και καρπερή κληματαριά, σταφύλια φορτωμένη.
 Τέσσερις κρήνες στη σειρά να τρέχουν, στο πλάι η μια της αλληγής,
 80 κι όμως η καθεμιά αλλού το γάργαρο νερό της να ξεδίνει.
 Στις δυο μεριές λιβάδια μαλακά μ' άγριες βιολέτες
 κι άγρια σέλινα. Κι ένας θεός αν έρχονταν εδώ,
 κοιτάζοντας αυτό της ομορφιάς το θαύμα, θα γέμιζε
 αγαλλίαση η ψυχή του.
 85 Έμεινε εκεί ο Ερμής, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς, το θαύμα να κοιτάζει.
 Κι όταν ο νους του χόρτασε θαυμάζοντας,
 το βλέμμα του γυρίζοντας παντού, μήηκε κατόπι
 στη φαρδιά σπηλιά.
 Μόλις τον είδε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, ευθύς
 90 τον αναγνώρισε — γιατί οι θεοί δεν μένουν μεταξύ τους άγνωστοι,
 ακόμη κι όταν κατοικούν μακριά ο ένας απ' τον άλλο.
 Μόνο τον μεγαλόψυχο Οδυσσέα δεν βρήκε στη σπηλιά·
 όπως και πριν, έτσι και τώρα, στην ακτή καθόταν κι έκλαιγε,
 τα σωθικά του τρώγοντας με δάκρυα, στεναγμούς και λύπες,
 95 κοιτάζοντας με μάτια βουρκωμένα απέραντο το πέλαγος.
 Η Καλυψώ, αρχοντική θεά, ρώτησε αμέσως τον Ερμή,

► Ο Ερμής από τον Όλυμπο στην Ωγυγία

4. Ο Ερμής «το κύμα ακροπατώντας σαν τον γλάρο» (η λύρα από καύκαλο χελώνας που κρατάει ο θεός θεωρούνταν δική του εφεύρεση) – από κύλικα του 500-490 π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

► Ο Ερμής θαυμάζει την ομορφιά του νησιού

...ὁ γ' ἐπ' ἀκτῆς κλαῖε καθήμενος, ἔνθα πάρος περ... <82>/93

11 (στ. 57) **κρατερός** (< κράτος: δύναμη, εξουσία): ισχυρός, δυνατός.

12 (στ. 64-5) **από τον πόντο τον μενεξελή**: από τη θάλασσα, που έχει το χρώμα του μενεξέ, το βιολετί.

13 (στ. 67) **κόρωνε στη σάρα μια φωτιά μεγάλη**: πύρωνε/έκαιγε στην εστία μια μεγάλη φωτιά.

14 (στ. 69) **ο κέδρος κι η θούγια**: είναι δέντρα που το ξύλο τους ευωδιάζει, μοσκοβολάει.

15 (στ. 71) **υφαίνοντας στον αργαλειό με τη χρυσή σαΐτα**: Η σαΐτα (εδώ) είναι εργαλείο υφαντικής, με το οποίο περνούσαν το υφάδι (τις οριζόντιες κλωστές) ανάμεσα στο στημόνι (στις κάθετες κλωστές): βλ. την εικ. 4 της 5ης Ενότητας (σελ. 40).

16 (στ. 72) **θρασομανούσε δάσος**: θέρριε, φούντωνε δάσος.

17 (στ. 72) **σκλήθρες**: υδρόφιλα δέντρα (όπως και οι λεύκες): δέντρα που αγαπούν το νερό, που χρειάζονται υγρό έδαφος.

αφού πρώτα τον κάθισε σε κάθισμα γυαλιστερό κι ωραίο:

100 «Ποιος λόγος πες μου, Ερμή με το χρυσό ραβδί, σε φέρνει εδώ; [...]
101-2 Μίλα λοιπόν κι άνοιξε την ψυχή σου, πρόθυμη είμαι
να το κάνω ό,τι ζητάς, φτάνει να το μπορώ / και να μπορεί να γίνει.
Μα πρώτα έλα μαζί μου, θέλω να σε φιλέψω.»

105 *Τον λόγο της συμπλήρωσε η θεά και του έστρωσε τραπέζι:
άφθονη αμβροσία, νέκταρ¹⁸ κόκκινο.*

Κι έπινε εκείνος κι έτρωγε, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς,
ώσπου δειπνώντας χόρτασε κι ευφράνθη.

Τότε κι αυτός με τη σειρά του πήρε τον λόγο κι είπε:

110 «Θεά εσύ, ένα θεό ρωτάς πώς έφτασα εδώ πέρα.
Ξεκάθαρα θα σου μιλήσω, όπως το θέλησες και μόνη σου·
ο Δίας μ' έστειλε, αυτός με πρόσταξε να 'ρθω, δίκως εγώ να το θελήσω —

115 ποιος με τη θέλησή του θα 'παιρνε τόσο δρόμο,
σχιζοντας το απέραντο νερό της αλμυρής θαλάσσης;
Πόλη δεν βλέπω εδώ κοντά καμιά μ' ανθρώπους που προσφέρουν
στους θεούς θυσίες, εκατόμβες διαλεκτές.

Αλλά το ξέρεις, την εντολή του Δία, που έχει σκουτάρι τη βροντή του,¹⁹
άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί ποτέ και να χαλάσει. Εκείνος λέει
πως κοντά σου ζει ο πιο συφορισμένος των ανθρώπων
απ' όσους άντρες επολέμησαν χρόνους εννιά γύρω απ' το κάστρο του Πριάμου,²⁰

120 τον δέκατο το κούρσεψαν,²¹ και πήραν ύστερα τον δρόμο της επιστροφής,
όμως, καθώς ξεκίναγαν να φύγουν, αμάρτησαν στην Αθηνά,²²
κι εκείνη καταπάνω τους σηκώνει κακούς ανέμους και μεγάλα κύματα.

Οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι, σβήσαν και χάθηκαν²³ μόνος του
αυτός, από τον άνεμο δαρμένος κι απ' το κύμα, άραξε εδώ.

125 Αυτόν λοιπόν, κι αμέσως, ο Δίας εντέλλεται,²⁴

όσο πιο γρήγορα μπορείς, να τον κατευδώσεις.

Γιατί δεν είναι το γραφτό του ν' αφανιστεί εδώ πέρα, τόσο μακριά
από τους δικούς του· είναι της μοίρας του να ξαναδεί δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα να πατήσει της πατρίδας του.»

130 Ρίγησε η Καλυψώ, ακούγοντας τον λόγο του.

Ύστερα μίλησε, και πέταξαν τα λόγια της σαν τα πουλιά:

«Άσπλαχνοι και ζηλόφθονοι θεοί, σ' αυτό είστε πρώτοι!

Ω, δεν ανέχεστε θεές που φανερά πλαгиάζουν με θνητούς [...].

Η Καλυψώ προσφέρει γεύμα στον Ερμή και ανοίγει διάλογο μαζί του

*ὡς ἄρα φωνήσασα θεὰ παρέθηκε
τράπεζαν / ἀμβροσίας πλήσασα,
κέρασσε δὲ νέκταρ ἐρυθρὸν
<92-3>/104-5*

5. Επιβλητικός Δίας με σκήπτρο και κεραυνό. Από αμφορέα του 480-470 π.Χ. (Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

18 (στ.105) **αμβροσία και νέκταρ** (αμβροσία < ἄμβροτος = αθάνατος ≠ βροτός = θνητός): Η τροφή και το ποτό των θεών που, όπως πίστευαν οι άνθρωποι, συντηρούσαν την αθανασία τους και τους εξασφάλιζαν ικανότητες που έφταναν ως το υπερφυσικό, π.χ. ο τρόπος που ταξίδευαν. (Πρβλ. τον μύθο για το αθάνατο νερό.)

19 (στ. 116) **που έχει σκουτάρι τη βροντή του:** που έχει για ασπίδα του τον κεραυνό.

20 (στ. 119) **γύρω απ' το κάστρο του Πριάμου:** γύρω από την ακρόπολη της Τροίας, όπου βασιλευε ο Πριάμος.

21 (στ. 120) **τον δέκατο το κούρσεψαν:** το κυρίευσαν και το λεηλάτησαν έπειτα από δέκα χρόνια πολιορκίας.

22 (στ. 121) **αμάρτησαν στην Αθηνά:** βλ. το σχόλιο I της 5ης Ενότητας (σελ. 39).

23 (στ. 123) **οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι, σβήσαν και χάθηκαν:** Εδώ νοούνται μόνο οι σύντροφοι του Οδυσσέα· ο ποιητής τούς ξεχωρίζει από εκείνους με τους οποίους οργίστηκε η θεά Αθηνά.

24 (στ. 125) **ο Δίας εντέλλεται:** δίνει εντολή, διατάσσει.

[Η Καλυψώ αναφέρεται σε θεές που αγάπησαν θνητούς, οι θεοί όμως ζήλειψαν και σκότωσαν τους αγαπημένους τους – και συνεχίζει:]

- 144 Έτσι και τώρα πέφτει ο φθόνος σας σ' εμένα που έχω κοντά μου ένα θνητό.
145 Κι όμως εγώ τον έσωσα, την ώρα που πιασμένος σε καρίνα²⁵
πάλευε μόνος με τα κύματα,
αφού το γρήγορο καράβι του ο Δίας το τσάκισε με τον πυρφόρο κεραυνό του²⁶
καταμεσής στο μαύρο πέλαγο. Οι άλλοι, Ξακουστοί συντρόφοι του,
όλοι τους έσβησαν και πάνε, κι αυτόν μονάχα
150 κύμα κι άνεμος τον έφεραν εδώ.
Κι εγώ τον υποδέχτηκα μ' αγάπη και τον έθρεψα, λογάριαζα
να γίνει αθάνατος για πάντα και να μείνει αγέραςτος.
Όμως, όπως το λες, την εντολή του Δία, που έχει σκουτάρι τη βροντή του,
άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί ποτέ και να χαλάσει. Ας πάει λοιπόν
155 να δέρνεται, όπως εντέλλεται εκείνος και προστάζει,
στο άκαρπο πέλαγος. [...] Είμαι ωστόσο πρόθυμη
160 στο να τον συμβουλευσω, δεν θα του κρύψω τίποτε,
πώς να γυρίσει στην πατρίδα του χωρίς μεγάλη βλάβη.»
Της αποκρίνεται ο Ερμής, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς:
«Άσ' τον να φύγει, όπως το λες. Φυλάξου από την οργή του Δία,
μήπως μια μέρα πέσει πάνω σου το βάρος του θυμού του.»
165 Μίλησε κι αναχώρησε ο κρατερός Αργοφονιάς. [...]

6. Χρυσό κύπελλο από τις Μυκήνες. (Αθήνα, Εθν. Αρχαιολ. Μουσείο)

τὸν μὲν ἐγὼ φιλεὼν τε καὶ
ἔτρεφον ἠδὲ ἔφρασκον /
θῆσειν ἀθάνατον καὶ
ἀγήρων ἤματα πάντα
<135-6>/151-2

► Ο Ερμής εἶπε τον τελευταῖο λόγο και αναχώρησε

Β'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ι. [Από τον μύθο της Αυγής και του Τιθωνού]

Έτσι πάλι άρπαξε τον Τιθωνό η χρυσόθρονη Ηώς το δικό σας συγγενή, τον όμοιο με τους αθανάτους. Πήγε λοιπόν να ζητήσει από τον μαυρονέφελο Κρονίωνα αθάνατος να είναι, ζωή παντοτινή να έχει. Ο Δίας έδωσε τη συγκατάθεσή του και την επιθυμία της πραγματοποίησε. Τι ανόητη! Ούτε που σκέφτηκε η σεβαστή Ηώς να ζητήσει τη νιότη και να μη γνωρίσει τη συμφορά των γηρατειών.

(Από τον ομηρικό ύμνο *Εἰς Ἀφροδίτην*, στ. 218-38 – *Ομηρικοί Ὕμνοι*, μτφρ. Φιλολογικῆς Ομάδας Κάκτου, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2002)

7. Η Ηώς/Αυγή στο άρμα της ταξιδεύει στο στερέωμα. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 5ου αι. π.Χ. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

► Προσέξτε στο παραπάνω απόσπασμα το λάθος της Αυγής (δείτε και το σχόλιο 2).

- 25 (στ. 145) **καρίνα:** το μακρύ δοκάρι στο κάτω μέρος του πλοίου, στο οποίο σφηνώνονται οι κοίλες πλευρικές σανίδες.
26 (στ. 147) **το [...] καράβι του ο Δίας το τσάκισε με τον [...] κεραυνό του:** Πρόκειται για το τελευταίο καράβι του Οδυσσέα, που κεραυνοβλήθηκε για να τιμωρηθούν οι σύντροφοι που είχαν φάει τα βόδια του Ήλιου.

2. [Ο Ξενιτεμένος παραγγέλλει στη γυναίκα του με τα χελιδόνια]

Θες, κόρη μου, παντρέψου, θες καλόγραιψε,
τι εδώ που 'μ' ο καημένος επαντρεύτηκα.
Επήρα μια γυναίκα σκύλα, μάγισσα·
μαγεύει τα καράβια, δεν κινούν γι' αυτού,
με μάγεψε κι εμένα, δεν κινώ κι εγώ.

Όντας κινώ για να 'ρθω, χιόνια και βροχές,
όντας γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριά.
Ζώνομαι τ' άρματά μου, πέφτουν καταγής, πιάνω
γραφή να γράψω και ξεγράφεται.

(Από το βιβλίο του Αναστασιάδη, ό.π., σ. 102)

►► Να συγκρίνετε το δημοτικό τραγούδι της Ξενιτιάς με τους στίχους ε 16-18 και σ 64-6 και να βρείτε τα κοινά τους σημεία.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να συγκρίνετε το δεύτερο συμβούλιο των θεών (στ. 3-49) με το πρώτο (με τους στ. σ 56-108, ειδικότερα) και να διακρίνετε: α. τα νέα στοιχεία που προέκυψαν από τις ενέργειες του Τηλέμαχου (τη συνέλευση και το ταξίδι) και β. εκείνα που προδιαγράφουν εξελίξεις.
2. Ο ποιητής επιμένει στην περιγραφή του τοπίου της Ωλυγίας, που ο Ερμής στάθηκε και θαύμαζε την ομορφιά του. Η στάση αυτή του θεού αντιπαρατίθεται προς τη στάση του , που (στ. 93).
3. Ποια στοιχεία συνθέτουν το περιβάλλον της Καλυψώς (το εσωτερικό της σπηλιάς και το εξωτερικό του νησιού, στ. 66-82) και τι είδους εικόνες προβάλλουν; (π.χ.: μοσκοβόλαγε το νησί: οσφρητική εικόνα). Ζωγραφίστε μία οπτική εικόνα που σας άρεσε.
4. Να συγκρίνετε την εντολή του Δία στον Ερμή (στ. 35-49) με την ανακοίνωσή της από τον Ερμή στην Καλυψώ (στ. 109-129), να διαπιστώσετε τις διαφορές και να τις δικαιολογήσετε.
5. Να εντοπίσετε μερικά σημεία από τις αντιδράσεις της Καλυψώς (στ. 130-161) που επιβεβαιώνουν τον ανθρωπομορφισμό των ομηρικών θεών (βλ. και το Γ₅ της 2ης Ενότητας, σελ. 24).

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

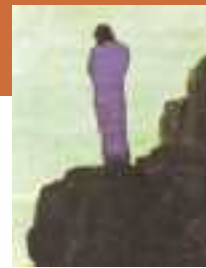
Στην Ενότητα αυτή οι θεοί κινητοποιούνται, για να βοηθήσουν έναν άνθρωπο/βασιλιά, που (άμεσα ή έμμεσα) χαρακτηρίζεται πρόθυμος, νηφάλιος, δίκαιος, σπλαχνικός/πονόψυχος, γλυκός σαν πατέρας, και αγαπά την πατρίδα του. Η θεϊκή αυτή κινητοποίηση χάριν ενός (καλού βέβαια) ανθρώπου υπογραμμίζει τον **ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα** της *Οδύσσειας*.

8. Ο Ερμής συνομιλεί (πιθανόν) με την Καλυψώ. Λεπτομέρεια από αμφορέα του 600 περίπου π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

9. Ερμής. Λεπτομέρεια από τον πίνακα *Η Άνοιξη*, έργο του Ιταλού ζωγράφου Μποτιτσέλι, 1445-1510. (Φλωρεντία, Πινακοθήκη Ουφίτσι)

1. Ο Οδυσσεύς στην ακτή της Ωγυγίας. Λεπτομέρεια από τον πίνακα Οδυσσεύς και Καλυψώς του Ελβετού ζωγράφου Άρνολντ Μπέκλιν, 1867-1901. (Βασιλεία, Μουσείο Τέχνης)

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Η ζωή του Οδυσσέα στην Ωγυγία
 - Διάλογος Καλυψώς-Οδυσσέα
 - Κατασκευή σχεδίας και απόπλους του ήρωα

- 165 Μίλησε κι αναχώρησε ο κρατερός Αργοφονιάς. Κι εκείνη, σεβαστή νεράιδα, πήγε να βρει τον μεγαλόψυχο Οδυσσέα, στην προσταγή του Δία υπάκουη. Τον βρήκε εκεί να κάθεται στο περιγιάλι, ούτε στιγμή δεν στέγνωναν τα μάτια του απ' το κλάμα, έλιωνε η γλυκιά ζωή του απ' τον καημό του γυρισμού, κι οδύρονταν,¹
- 170 αφού καμιά χαρά δεν του έδινε τώρα η νεράιδα. Τις νύχτες αν κοιμότανε μαζί της στο βάθος της σπηλιάς, το 'κανε απ' ανάγκη· το 'θελε εκείνη, εκείνος όχι. Τις μέρες όμως τις περνούσε κρεμασμένος σε βράχια κι ακρωτήρια, τα σωθικά του τρώγοντας με δάκρυα, στεναγμούς και λύπες,
- 175 με μάτια βουρκωμένα, στυλωμένα πάντα στο άκαρπο πέλαγος. Κοντά του στάθηκε αρχοντική η θεά και τον προσφώνησε: «Δύσμοιρε, δεν έχεις λόγο πια να οδύρεσαι, να χαραμίζεις τη ζωή σου με το κλάμα. Το πήρα απόφαση, θα σε κατεοδώσω.² Εμπρός λοιπόν, πελέκησε μακριά μαδέρια, συνάρμοσέ τα με καρφιά και φτιάξε μια σχεδιά³ πλατιά· στήριξε πάνω της ψηλά δοκάρια, να σε ταξιδέψει στο γαλάζιο πέλαγος. Εγώ σου δίνω ψωμί, νερό και κόκκινο κρασί, να 'χεις να ζεις, να μην πεθάνεις απ' την πείνα.
- 185 Κι ακόμη ρούχα θα σε ντύσω και πίσω σου θα στείλω ούριο άνεμο, ώστε να φτάσεις στην πατρίδα σου χωρίς μεγάλη βλάβη, αν βέβαια το θελήσουν και οι ουράνιοι θεοί, όσοι με ξεπερνούν στη γνώση και στην πράξη.» Ρίγησε που την άκουσε πολύπαθος και θεός, ύστερα μίλησε ο Οδυσσεύς, και πέταξαν τα λόγια του σαν τα πουλιά:
- 190 «Το βλέπω· άλλο, θεά, έχεις στον νου σου, όχι τον γυρισμό μου· που με παρακινείς με μια σχεδιά να περάσω το μέγα κύμα της θαλάσσης, τόσο αποτρόπαιο και φοβερό, που μήτε ισόρροπα και γρήγορα καράβια να το περάσουν δεν μπορούν, κι ας έχουν πίσω τους πρίμο το αγέρι του Διός.
- 195 Σ' το λέω, εγώ δεν πρόκειται ν' ανέβω σε σχεδιά, αν πράγματι εσύ δεν το 'χεις αποφασισμένο. Εκτός κι αν δέχεσαι τον μέγα όρκο να προφέρεις,

ἤματα δ' ἄμ πέτρῃσι καὶ ἠϊόνεσσι
καθίζων / δάκρυσι καὶ στοναχῇσι
καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων /
πόντον ἐπ' ἀτρύγετον δερκέσκετο
δάκρυα λειβων <156-8>/172-5

Συνάντηση της Καλυψώς με τον Οδυσσέα

2. Γυναικεία φιγούρα. Λεπτομέρεια έργου του Γ. Γουναρόπουλου, 1952. (Συλλογή Β. Συμεωνίδη)

- 1 (στ. 169) οδύρονταν: θρηνούσε σπαραχτικά.
2 (στ. 178) θα σε κατεοδώσω: θα σε ξεπροβодίσω, θα σε βοηθήσω να φύγεις.
3 (στ. 180) σχεδιά: ελαφρό αυτοσχέδιο πλοiάριο, πρόχειρα κατασκευασμένο.

πως άλλο πια κακό δεν σκέφτεσαι για μένα.»

200 Ὅπως τον άκουσε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, του χαμογέλασε,
το χέρι της απλώνει και τον χάιδεψε, μετά μιλώντας είπε:

«Ω, παραείσαι πονηρός κι όχι μονάχα ζύπνιος,
που τόλμησες να ξεστομίσεις τέτοιο λόγο. Λοιπόν, ορκίζομαι
σ' αυτή τη γη και στον απέραντο ουρανό που μας σκεπάζει,
στο κατακόρυφο νερό της Στύγας⁴ [...]:

207 αληθινά δεν σκέφτομαι κακό για σένα· όσα στον νου μου έχω και στοχάζομαι,
θα τα σκεφτόμουν και για μένα, αν τύχαινε την ίδια να με βρει
παρόμοια ανάγκη. Σ' το βεβαιώνω:

210 είναι καλόγνωμος ο νους μου, δεν κρύβω μες στα στήθη
καρδιά από σίδηρο, σπλαχνίζομαι κι εγώ.»

Έτσι του μίλησε η αρχοντική θεά, και πήρε
να βαδίζει με γοργό ρυθμό. Εκείνος πήγαινε στα χνάρια της,
ωστόσο σίμωσαν στο βάθος της σπηλιάς — ένας θνητός και μια θεά.

215 Κάθισε αυτός στο ίδιο κάθισμα από όπου λίγο πριν ανασηκώθηκε ο Ερμής,
και τότε η νεράιδα τού παρέθεσε τραπέζι·

να φάει, να πιει, καθώς που τρων και πίνουν οι βροτοί. Αντίκρου του,
στον θείο Οδυσσέα πήρε τη θέση της κι η ίδια,
οι δούλες τής προσφέρουν νέκταρ κι αμβροσία,
κι οι δυο τους άπλωσαν τα χέρια τους στο έτοιμο δείπνο.

220 Κι όταν ευφράνθηκαν με το φαϊ, με το πιστό,
τον λόγο πήρε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, του είπε:

«Λαερτιάδη διογέννητε, πολύτροπε Οδυσσέα,
τόσο πολύ πεθύμησες το σπίτι σου;

225 τώρα αμέσως θέλεις να γυρίσεις στην πατρίδα;
Πήγαινε στο καλό λοιπόν.

Κι όμως αν ήξερες ποια πάθη γράφει η μοίρα σου να κακοπάθεις,
προτού πατήσεις χώμα πατρικό,

230 εδώ μαζί μου θα 'μενες, φύλακας νοικοκύρης της σπηλιάς.
Θα 'σουν κι αθάνατος, μόλο που σε φλογίζει ο πόθος της γυναίκας σου,
σε τυραννά ο καημός για να την ξαναδείς, μέρα και νύχτα.

Κι όμως δεν θα 'λεγα πως είμαι κατώτερή της,
μήτε στην όψη μήτε και στο ανάστημα.

235 Έτσι κι αλλιώς, καθόλου δεν τους πρέπει, θνητές
να ανταγωνίζονται θεές στις ομορφιάς τη χάρη.»

Ανταποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσέας πολύγνωμος:
«Ω σεβαστή θεά, παρακαλώ σε μην πικραίνεσαι μαζί μου·
το είδα και καλά το ξέρω, η Πηνελόπη
αντίκρου σου, όσο κι αν δεν της λείπει η φρόνηση,

3. Το κατακόρυφο νερό της Στύγας στο όρος Χελμός (φωτογραφία).

Η τελευταία πρόταση της Καλυψώς και η απάντηση του Οδυσσέα

4. Μαρμάρινη κεφαλή του Οδυσσέα (του 150 π.Χ.). Αντίγραφο των αρχών του 1ου αι. μ.Χ. (Σπερλόγγα Ιταλίας, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

4 (στ. 204) στο κατακόρυφο νερό της Στύγας: Η Στύγα θεωρούνταν ποταμός του Άδη (σήμερα ονομάζεται Μαυρονέρι)· το νερό της πηγάζει από τον Χελμό της Αχαΐας, διασχίζει άγρια βουνά και σε κάποιο σημείο χύνεται σαν καταρράκτης («κατακόρυφα») σε χαράδρα, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι περνάει στον Κάτω Κόσμο (βλ. την εικ. 3). Στο νερό της Στύγας οι θεοί έδιναν τον πιο μεγάλο όρκο και όποιος τον παρέβαινε τιμωρούνταν από τον Δία με εξορία από τον Όλυμπο.

- 240 σου υπολείπεται⁵ και στη μορφή και στο παράστημα.
*Είναι θνητή, κι εσύ 'σαι αθάνατη, στον χρόνο αγέραστη.
 Κι όμως εν γνώσει μου το θέλω και το επιθυμώ, απ' το πρωί ως το βράδυ,
 σίτι μου να γυρίσω, να δω κι εγώ τη μέρα της επιστροφής.*
 Κι αν, όπως λες, κάποιος θεός θελήσει
- 245 να με χτυπήσει καταμεσής στο μπλάβο πέλαγος, θα το υπομείνω·
 ξέρει η καρδιά μου μες στα στήθη μου να υπομένει, γιατί
 έχω πάθει πολλά πάθη και δοκιμάστηκα πολύ στο κύμα και στη μάχη.
 Λοιπόν, μαζί με τ' άλλα, ας πάει κι αυτό.»
- 250 Σώπασε να μιλά. Και τότε άρχισε να δύει ο ήλιος,
 έπεσε το σκοτάδι. Προχώρησαν οι δυο στο κοίλο βάθος της σπηλιάς,
 κοιμήθηκαν μαζί, και χάρηκαν μαζί φιλί κι αγκάλη.
 Μόλις επήρε να χαράζει, φάνηκε ροδοδάκτυλη⁶ η Αυγή.
 Εκείνος φόρεσε αμέσως χλαμύδα και χιτώνα,⁷ ο Οδυσσεύς:
 εκείνη, η νεράιδα, ντύθηκε ρούχο κάτασπρο, μακρύ, χαριτωμένο,
 255 αραχνοϋφαντο, και ζώστηκε στη μέση της ζώνη χρυσή
 κι ωραία, ρίχνοντας στο κεφάλι της μαντίλα.⁸
 Κι ευθύς πήρε να σκέφτεται τον γυρισμό του μεγαλόψυχου Οδυσσεά.
 Του δίνει ένα διπλό πελέκι κοφτερό, χάλκινο και μεγάλο [...].
- 261 Του 'δωσε και σκεπάρνι ακονισμένο, και πρώτη
 βγήκε στον δρόμο που τραβά στην άκρη του νησιού,
 όπου και τα μεγάλα δέντρα υψώνονταν [...].
- 266 Τα δέντρα τα ψηλά τού δείχνει, και ξαναγύρισε
 προς τη σπηλιά η Καλυψώ θεόμορφη.
 Εκείνος άρχισε να κόβει τους κορμούς (γρήγορα πήγαινε η δουλειά),
 συμπλήρωσε τους είκοσι κομμένους
 270 και τους πελέκησε με τον χαλκό τους κλώνους,
 τους έξυσε μετά και τους εστάθμισε, για να 'ναι ίσοι.
 Στην ώρα της, θεόμορφη η Καλυψώ φέρνει τα τρύπανα.
 Κι αυτός τα ξύλα τρύπησε και τα σοφίλιασε⁹,
 ταιριάζοντάς τα με ξύλινα καρφιά κι αρμούς.

ἢ μὲν γὰρ βροτός ἐστι, σὺ δ'
 ἀθάνατος καὶ ἀγήρωσ /
 ἀλλὰ καὶ ὡς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι
 ἤματα πάντα /
 οἴκαδέ τ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον
 ἦμαρ ἰδέσθαι <218-20>/241-3

Προετοιμασία και κατασκευή της σχεδιάς

5. Εργαλεία μυκηναϊκής εποχής, με τα οποία κατασκευάζονταν τα σκαριά των πλοίων.

6. Ανδρική μορφή με κόκκινο ποδήρη χιτώνα και λευκό ιμάτιο του 6ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

- 5 (στ. 240) σου υπολείπεται: είναι κατώτερή σου.
- 6 (στ. 252) η ροδοδάκτυλη Αυγή (ροδοδάκτυλος στο αρχαίο κείμενο): το ρόδινο χρώμα των δακτύλων της Αυγής παραπέμπει στο ρόδινο χρώμα που έχει ο ουρανός πριν αναστείλει ο ήλιος.
- 7 (στ. 253) Εκείνος φόρεσε αμέσως χλαμύδα και χιτώνα: Ο χιτώνας φοριόταν κατάσαρκα χωρίς ζώνη· κοντός για τους εφήβους και για όσους χρειάζονταν ελευθερία κινήσεων (όπως οι κυνηγοί, οι αγρότες, οι τεχνίτες κ.ά.), και μακρύς («ποδήρης»*) για τους ηλικιωμένους, τους ιερείς κ.ά. (Πάνω από τον χιτώνα φορούσαν ιμάτιο, αν χρειαζόταν — βλ. την εικ. 6). Η χλαμύδα (χλαίνα) ήταν κοντό πανωφόρι: ένα τετράγωνο ή τριγωνικό κομμάτι ύφασμα που στερεωνόταν με πόρπη/καρφίτσα στον δεξιό συνήθως ώμο (βλ. την εικ. 3 της 7ης Ενότητας, σελ. 52: κάπως έτσι μπορούμε να φανταστούμε ντυμένον τον Οδυσσεά).
- 8 (στ. 254-6) εκείνη, [...] ντύθηκε ρούχο [...] χαριτωμένο [...] μαντίλα: Η εικόνα της Αθηνάς στη σελίδα 116 και η εικόνα 7 (στην επόμενη σελίδα) βοηθούν να συλλάβουμε την ενδυμασία της Καλυψώς. Ζωγραφίστε, αν θέλετε, τη θεά όπως παρουσιάζεται εδώ.
- 9 (στ. 273) τα σοφίλιασε: τα συνάρμοσε, τα συνταιρίαξε.

- 275 Ὅσο φαρδύ торνεύει μάστορης που κατέχει την τέχνη του άριστα
τον πάτο καραβιού για φόρτωμα,
τόσο φαρδιά κι ο Οδυσσεάς την έφτιαξε την πλάβα,¹⁰
στεριώνοντας τα ίκρια με πολλά στραβόξυλα,¹¹
ώσπου απλώνοντας μακριές σανίδες τέλειωσε την κουβέρτα.¹²
- 280 Τότε και το κατάρτι το έμπηξε στη μέση μ' αντένα¹³ ταιριασμένη,
και το τιμόνι το μαστόρεψε, να 'ναι ο κυβερνήτης του.
Ύστερα τη σχεδιά περίφραξε, στο κύμα για ν' αντέχει,
με κλωνάρια ιτιάς, ρίχνοντας από πάνω φύλλα.
Και ξαναφτάνει η Καλυψώ θεόμορφη με το λινό για τα πανιά·
καλά κι αυτά τα μαστορεύει.
- 285 Τα ξάρτια¹⁴ και τα κάτω καραβόσχοινα¹⁵ της έδεσε,
και με φαλάγγια¹⁶ τη σχεδιά τη σέρνει και τη ρίχνει
στο θείο κύμα της θαλάσσης.
Είχε πια συμπληρώσει μέρες τέσσερις, ώσπου τα τέλειωσε όλα.
- 290 Στην πέμπτη μέρα η Καλυψώ θεόμορφη τον ξεπροβόδισε
απ' το νησί της, αφού τον έλουσε η ίδια και του φόρεσε
ρούχα που μοσχομύριζαν.
Του έβαλε μέσα κι ένα ασκί, μαύρο κρασί γιομάτο·
και δεύτερο, ακόμη πιο μεγάλο, με νερό· κι ένα δισάκι
- 295 με τα τρόφιμα και τα προσφάγια, νόστιμα όλα και πολλά.
Του στέλνει και τον ούριο άνεμο, άβλαβο και γλυκό.
Όλος χαρά ο θεός Οδυσσεάς κι αγαλλίαση,
με πρώτο αγέρι σήκωσε τα πανιά, κάθισε στο τιμόνι
και το κυβέρνησε με τέχνη.
- 300 Ύπνος δεν έπεσε στα βλέφαρά του, αλλά κοιτούσε συνεχώς την Πούλια,
τον Βουκόλο που δύει αργά, την Άρκτο που τη λεν κι Αμάξι·
δεν φεύγει από τη θέση της γυρίζοντας, μόνο παραμονεύει
τον Ωρίωνα,¹⁷ και μόνη αυτή δεν λείει να πέσει στα λουτρά του Ωκεανού.¹⁸

7. Οδυσσεάς και Καλυψώ.
Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.
(Νεάπολη Ιταλίας, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο)

*έν δέ οί ασκόν έθηκε θεά μέλανος
οίνοιο / τόν έτερον, έτερον δ'
ύδατος μέγαν <265-6>/293-4*

8. «Όλος χαρά ο Οδυσσεάς...»
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3
– διασκευή)

- 10** (στ. 277) τόσο φαρδιά [...] την έφτιαξε την πλάβα: τόσο φαρδιά έφτιαξε τη σχεδιά (βλ. τις εικόνες 8 και 12).
- 11** (στ. 278) στεριώνοντας τα ίκρια με πολλά στραβόξυλα: Στεριώνοντας «τα ίκρια» (τα οριζόντια δοκάρια) «με πολλά στραβόξυλα» (κοίλα, κανονικά, δοκάρια, που στη σχεδιά του Οδυσσεά πρέπει να τα φανταστούμε κάθετα, αφού η βάση της είναι οριζόντια (τα οριζόντια και τα κάθετα δοκάρια αποτέλεσαν τον σκελετό της σχεδίας).
- 12** (στ. 279) τέλειωσε την κουβέρτα: τέλειωσε το κατάσπρωμα (απλώνοντας μακριές σανίδες πάνω από τα ίκρια).
- 13** (στ. 280) αντένα: εγκάρσιο δοκάρι στερεωμένο ψηλά στο κατάρτι· πάνω του στερεωνόταν το πανί.
- 14** (στ. 286) ξάρτια: τα σχοινιά που συγκρατούν το κατάρτι και την αντένα.
- 15** (στ. 286) τα κάτω καραβόσχοινα: τα σχοινιά που στερέωναν τις κάτω άκρες του πανιού.
- 16** (στ. 287-8) με φαλάγγια τη σχεδιά τη σέρνει και τη ρίχνει / στο θείο κύμα: φαλάγγια λέγονται τα μακρόστενα στρογγυλά δοκάρια που χρησιμεύουν για τη ρυμούλκηση του σκάφους από τη στεριά στη θάλασσα και ανιθετως.
- 17** (στ. 300-3) κοιτούσε συνεχώς την Πούλια, τον Βουκόλο [...], την Άρκτο που τη λεν κι Αμάξι· δεν φεύγει [...] παραμονεύει τον Ωρίωνα: Συνδυασμός αστερισμών που κοιτάζοντάς τους οι ναυτικοί τη νύχτα δεν έχαναν τον προσανατολισμό τους. Η Πούλια (Πλειάδες = περισσότερια) αποτελείται από επτά αστέρια και είναι ορατή στον ουρανό από τον Μάιο μέχρι τον Νοέμβριο, τον καιρό δηλαδή που οι ναυτικοί έκαναν τότε τα ταξίδια τους. Η Άρκτος είναι ο γνωστός αστερισμός της Μεγάλης Άρκτου που, λόγω του σχήματός της, λεγόταν και Άμαξα. Ο Βουκόλος είναι ο αστερισμός του Βωώτη ή Αρκτούρου, που βρίσκεται στην προέκταση της ουράς της Άρκτου και θεωρούνταν φύλακας της (ή οδηγός της, αν θεωρηθεί άμαξα). Η Άρκτος δεν δύει, γιατί, κατά τον μύθο, έχει συνεχώς τον νου της στον Ωρίωνα, που ήταν κυνηγός πριν γίνει αστερισμός.

- 305-6 Η Καλυψώ η θεόμορφη τον είχε ορμηγνέψει,
αυτό το αστέρι πάντοτε να το 'χει ποντοπορώντας / στο ζερβό του κέρι.¹⁹
Και ποντοπόρησε μέρες δεκαεφτά· στη δέκατη όγδοη
308-9 πήραν να φαίνονται [...] / βαθύσκιωτα της Φαιακίδας τα βουνά·
310 έμοιαζαν σαν ασπίδα, στο πέλαγο το ακνό αφημένη.

9. Χάρτης του ουρανού με τους αστερισμούς που αναφέρονται στην Οδύσσεια – και τον Πολικό. (Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 1 – διασκευή)

10. Πήλινη γεωμετρική πυξίδα του 8ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς). Η πυξίδα (<πύξος> πυξάρι: θάμνος) ήταν μικρό κουτί (ξύλινο, αρχικά, αλλά και πήλινο ή μεταλλικό) για τη φύλαξη κυρίως κοσμημάτων (κοσμηματοθήκη). Στα νεότερα χρόνια, στο κέντρο ενός ξύλινου (μη μαγνητικού δηλαδή) κουτιού τοποθετήθηκε μια σταθερή μαγνητική βελόνα που δείχνει πάντα τον Βορρά· έτσι η πυξίδα έγινε όργανο προσανατολισμού· π.χ., η ναυτική πυξίδα.

- Αναγνωρίστε στον χάρτη του ουρανού (και στον ουρανό το βράδυ) τους αστερισμούς που αναφέρονται στους στίχους 300-303 (και τον Πολικό) – δείτε και το σχόλιο 17.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λ. Αλεξίου (1890-1964), **Ο Οδυσσέας στην Καλυψώ** (απόσπασμα)

Το σώμα σου ως ναός φεγγοβολάει [...].
Μα εντός μου εμένα αίμα θνητό κυλάει [...].

Θέλω να φύγω. Του θανάτου η μοίρα
είναι στα κόκαλά μου ριζωμένη.
Από του Ολύμπου με τραβεί τη θύρα

η ζωή μου η χιλιοπικραμένη.
Λύσε με πια απ' το δίχτυ σου το πλάνο,
να ζήσω, να παλέψω, να πεθάνω.

[Σπ. Κοκκίνης, *Ανθολογία Νεοελληνικής ποίησης (1708-1984)*, σ. 29, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984]

- Αναζητήστε κοινά σημεία στην απάντηση που έδωσε ο Οδυσσέας στην Καλυψώ (στ. 237-248) και στο απόσπασμα από το ποίημα του Λ. Αλεξίου.

- 18 (στ. 303) **μόνη αυτή δεν λέει να πέσει στα λουτρά του Ωκεανού:** Ωκεανό θεωρούσαν τον πιο μεγάλο ποταμό που περιέβαλλε τη γη, την οποία φαντάζονταν σαν δίσκο επίπεδο (βλ. στη σελ. 101 τον χάρτη της γης, όπως τον αντιλαμβάνονταν οι ομηρικοί άνθρωποι)· από τον Ωκεανό λοιπόν πίστευαν ότι ανέτελλαν τα ουράνια σώματα και ότι σ' αυτόν πάλι έδυσαν· και επειδή η Άρκτος βρίσκεται πολύ κοντά στον Βόρειο Πόλο του ουρανού και την έβλεπαν να στρέφεται γύρω του, αλλά ποτέ να μη χάνεται, έπλασαν δύο μύθους: ότι παραμονεύει συνεχώς τον Ωρίωνα και ότι σερφείται τα λουτρά του Ωκεανού.
- 19 (στ. 305-6) **αυτό το αστέρι πάντοτε να το 'χει [...] στο ζερβό του κέρι:** Αφού λοιπόν η Άρκτος δεν εξαφανιζόταν ποτέ, αποτελούσε για τους ναυτικούς ένα σταθερό σημείο προσανατολισμού τη νύχτα· και αφού ο Οδυσσέας έπρεπε να έχει στα αριστερά του πάντοτε την Άρκτο (τον Βορρά δηλαδή), σημαίνει ότι ταξίδευε από τα δυτικά προς τα ανατολικά.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

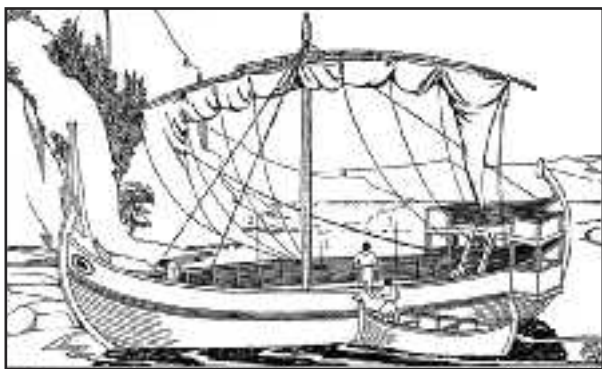
1. Η Καλυψώ ανακοίνωσε ως δική της απόφαση τον νόστο του Οδυσσέα, χωρίς καμιά αναφορά στον Ερμή, στον Δία ή στη μοίρα. Τι εξυπηρετεί ο χειρισμός αυτός τόσο για την Καλυψώ όσο και για τον Οδυσσέα;
2. Ο Οδυσσέας χαρακτηρίζεται πονηρός από την Καλυψώ (στ. 201) και πολύγνωμος από τον ποιητή (στ. 236). Πώς μπορούν να αιτιολογηθούν οι χαρακτηρισμοί αυτοί του ήρωα;
3. Ο Οδυσσέας κατασκεύασε μόνος του σε τέσσερις μέρες τη σχεδία του νόστου. Τι υποδηλώνει η ταχύτητα της κατασκευής; Και γιατί ενδιέφερε η λεπτομερειακή περιγραφή της;
4. Κατασκευάστε μικρογραφία της σχεδίας του Οδυσσέα ή σχεδιάστε μια τέτοια με βάση την περιγραφή των στίχων 268-286 και την πιο κάτω αναπαράστασή της (εικ. 12· δείτε και την εικ. 8).
5. Σκιαγραφήστε* την Καλυψώ από την όλη συμπεριφορά της στην Ενότητα αυτή.
6. Ο χρόνος μιας διαλογικής σκηνής ισούται σχεδόν με τον πραγματικό. Η περιγραφική αφήγηση όμως μπορεί να καλύπτει γεγονότα πολλών ημερών (ή ετών) σε ελάχιστο χρόνο. Με ποιον τρόπο καλύπτονται γεγονότα είκοσι δύο ημερών στους στίχους 289-307;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Καλυψώ προσπάθησε να κρατήσει κοντά της τον Οδυσσέα ορθώνοντας μπροστά του το δίλημμα*:

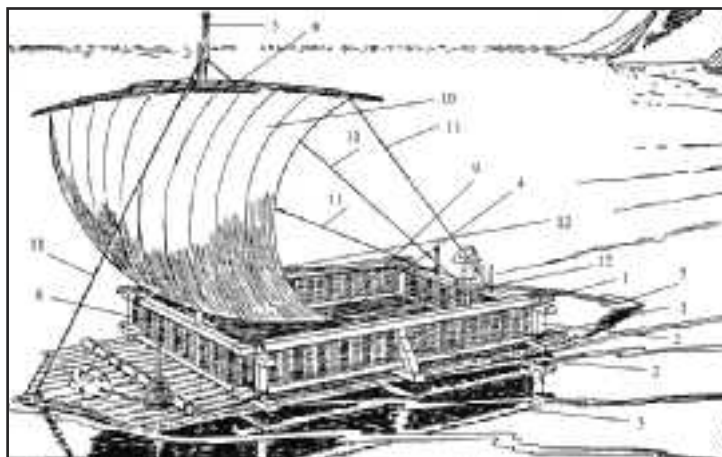
• ζωή σε ένα όμορφο νησί • με μια πανέμορφη θεά • και αθανασία	}	• επιστροφή στον «γιδότοπο» της Ιθάκης; • με τη θνητή Πηνελόπη; • και βάσανα πολλά;

►► Αναπτύξτε προφορικά: α. τα επιχειρήματα με τα οποία η Καλυψώ στηρίζει την πρότασή της στον Οδυσσέα (στ. 223-235) και β. τα επιχειρήματα με τα οποία ο Οδυσσέας αρνείται την πρότασή της (στ. 237-248).

11. Εμπορικό πλοίο της ομηρικής εποχής. Αναπαράσταση από μελανόμορφο αγγείο των Μ. και C.H.B. Quenell. (Πηγή: Τα ομηρικά ποιήματα και η εποχή τους, σ. 55)

1. ίκρια, 2. στραβόξυλα

12. Αναπαράσταση της σχεδίας του Οδυσσέα των Μ. και C.H.B. Quenell. (Πηγή: Τα ομηρικά ποιήματα και η εποχή τους, σ. 83)

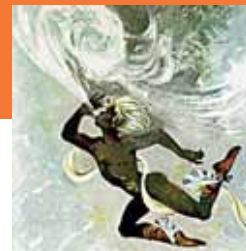
1. ίκρια, 2. στραβόξυλα, 3. μακριές σανίδες, 4. κουβέρτα, 5. κατάρτι, 6. αντένα, 7. τιμόνι, 8. κλωνάρια ιτιάς, 9. φύλλα (ύλη/σαβούρα), 10. πανί, 11. ξάρτια, 12. κάτω караβόσχοινα.

Σημείωση: Τα ίκρια (οι οριζόντιες σανίδες) και τα στραβόξυλα (τα κάθετα δοκάρια) φαίνονται καλύτερα στην πιο πάνω αναπαράσταση του εμπορικού πλοίου.

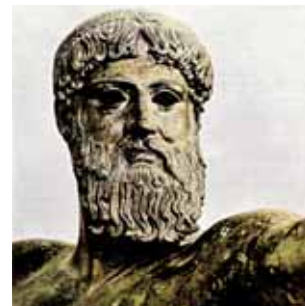
Α΄ ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Επιστροφή του Ποσειδώνα → τρικυμία
 - Σύγκρουση Ποσειδώνα-Οδυσσέα – Παρέμβαση της Ινώς

- 311 Όμως τον είδε ανεβαίνοντας απ' τους Αιθίοπες
312-13 ο μέγας Ποσειδών που σείει τη γη [...] / ν' αρμενίζει στο ανοιχτό το πέλαγος·
κολώθηκε βαριά, και το κεφάλι του κουνώντας είπε μόνος του:
- 315 «Αλίμονο. Έτσι λοιπόν και τόσο οι θεοί άλλαξαν γνώμη,
όσο εγώ βρισκόμουν στους Αιθίοπες;
Και να τος τώρα ο Οδυσσέας, τόσο κοντά
στη χώρα των Φαιάκων, όπου του μέλλεται πως θα ξεφύγει
από το δίχτυ της μεγάλης που τον βρήκε συμφοράς.
- 320 Όμως κι εγώ το λέω, θα χορτάσει για καλά τη μαύρη μοίρα του.»
*Μιλώντας, σύναξε τα νέφη και, πιάνοντας την τρίαινα στα χέρια του,
συντάραξε τον πόντο, συννέφιασε θάλασσα και στεριά,
ξεσήκωσε όλες μαζί τις θύελλες και τους ανέμους όλους,
έγινε η μέρα νύχτα, πέφτοντας ψηλά απ' τον ουρανό.*
- 325 Λεβάντες και νοτιάς, άγριος πουνέντες και βοριάς¹ αιθερογέννητος
συγχρόνως φύσηξαν και σήκωσαν τεράστιο κύμα.
Λυθήκανε τότε του Οδυσσέα τα γόνατα, λύγισε η ψυχή του,
βάρυνε η γενναία καρδιά του, και μόνος του μιλούσε:
- «Άμοιρος και τρισάμοιρος εγώ. Τι άλλο, πιο μεγάλο, κακό με περιμένει;
- 330 Τρέμω μήπως όλα τα είπε αλάθευτα η θεά,
που μου προφήτεψε πως θα χορτάσω πάθη του πελάγου,
προτού πατήσω κόμα της πατρίδας.
Και να που τώρα όλα επαληθεύονται, αφού ο Ζευς
με τέτοια νέφη απ' άκρη σ' άκρη σκέπασε τον μέγα ουρανό,
τον πόντο τάραξε, η θύελλα λυσομανά, σφυριζουσε από παντού ανέμοι.
- 335 Καμιά πια σωτηρία, σκέτος όλεθρος. Ευτυχισμένοι
τρεις και τέσσερις φορές οι Δαναοί που είχαν την τύχη
στην ευρύχωρη Τροία να χαθούν για τους Ατρείδες.²
Κι εγώ μακάρι εκεί να 'χα τελειώσει [...].
- 343 Τότε θα με τιμούσαν και με του τάφου τα κτερίσματα,
το όνομά μου οι Αχαιοί θα το είχαν δοξασμένο. Μα τώρα το γραφτό μου
345 ήταν να γίνω λεία ανήκουστου θανάτου.»
Δεν είχε καν τον λόγο του τελειώσει, κι έπεσε μέγα κύμα πάνω του
σαρωτικό που παρακούνησε και τη σχεδιά.

1. Προσωποποίηση ανέμου. (Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

2. Ο Ποσειδώνας του Αρτεμισίου – 460 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Δ α΄ φάση της σύγκρουσης

*ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας
ἐτάραξε δὲ πόντον / χερσὶ
τρίαιναν ἔλων <291-2>/321-2*

3. Ποσειδώνας. (Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

- 1 (στ. 325) **λεβάντες και νοτιάς, άγριος πουνέντες και βοριάς:** Ο λεβάντες είναι ανατολικός άνεμος, ενώ ο πουνέντες δυτικός· φυσούσαν λοιπόν άνεμοι και από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.
- 2 (στ. 338) **να χαθούν για τους Ατρείδες:** Ατρείδες είναι οι γιοι του Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος· για χάρη τους –ιδιαίτερα για χάρη του Μενέλαου– έγινε ο Τρωικός πόλεμος, σύμφωνα με τον μύθο.

- 350 Βρέθηκε ξαφνικά μακριά της, του ξέφυγε απ' το χέρι το τιμόνι.
 Η θυμωμένη θύελλα με τους μεικτούς ανέμους σύντριψε το κατάρτι,
 πανί κι αντένα σφενδονίστηκαν πέρα στο πέλαγο.
 Κι έμεινε αυτός ώρα πολλή μέσα στη δίνη,
 κεφάλι δεν μπορούσε να σηκώσει
 μπρος στην ορμή των φοβερών κυμάτων. Τον βάρυναν ακόμη
 και τα ρούχα, αυτά που η θεία Καλυψώ τού είχε φορέσει.
- 355 Κάποια στιγμή ωστόσο ανάβλεψε, φτύνει από το στόμα του πικρή την άρμη [...],
 357 όμως και τη σχεδία του θυμάται, κι ας είχε πια αποκάμει.
 Βρήκε ξανά τη δύναμη κι αρπάζεται
 μέσα απ' τα κύματα επάνω της και, καθισμένος τώρα
 360 εκεί στη μέση, δοκίμαζε πώς να ξεφύγει το τέλος του θανάτου.
 Όμως το μέγα κύμα την πήγαινε όπου ήθελε· τη μίαν εδώ,
 την άλλη εκεί. Πώς ο χειμερινός βοριάς σαρώνει στον κάμπο αγκάθια,
 κι αυτά σφικταγκαλιάζονται και γίνονται ένα πράμα,
 έτσι και τη σχεδία οι άνεμοι εδώ και εκεί τη φέρναν και την πήγαιναν·
 365 τη μια ο νότος στον βοριά την άφηνε κουμάντο,
 την άλλη ο λεβάντες την παράδινε για να τη σέρνει ο πουνέντες.
 Όσπου τον πήρε είδηση η καλλίσφυρη Ινώ, του Κάδμου η θυγατέρα,
 η Λευκοθέη,³ που πρώτα είχε ανθρώπινη φωνή και φύση, μα τώρα
 οι θεοί τής έδωσαν θεική τιμή μες στα πελάγη.
 370 Αυτή τον Οδυσσέα ελέησε όπως τον είδε θλιβερά παραδαρμένο·
 σκούρο πουλί με την ουρά σχιστή, παρόμοια πέταξε και βγήκε
 από το κύμα, κάθισε πάνω στη σχεδία του, και του είπε τον δικό της λόγο:
 «Δύσμοιρε, γιατί ο κοσμοσείστης Ποσειδών τόσο πολύ μαζί σου τα 'βαλε;
 γιατί σου σπέρνει τόσα πάθη;
 375 Κι όμως, παρ' όλο τον θυμό του, δεν θα μπορέσει να σε θανατώσει.
 Να κάνεις μόνο ό,τι σου πω, και δεν μου φαίνεσαι ασύνετος:
 βγάλε από πάνω σου αυτά τα ρούχα, ξέχασε τη σχεδία σου
 και χάρισέ τη στους ανέμους· βάλε
 τα δυνατά σου να κολυμπήσεις μ' απλωτές, νόστο να βρεις
 380 στη χώρα των Φαιάκων, όπου η μοίρα σου σου γράφει να γλιτώσεις.
 Πάρε και τούτο το άφθαρτο μαγνάδι,⁴ ζώσε μ' αυτό το στέρνο σου,
 και φόβος πια θανάτου δεν θα σ' απειλήσει,
 μήτε και τ' άλλα πάθη.
 Κι όταν με το καλό πιάσουν τα χέρια σου στεριά,
 385 λύσε το πάλι το μαγνάδι, στο μπλάβο πέλαγο να το πετάξεις,
 όσο μπορείς μακρύτερα, κοιτάζοντας εσύ στην άλλη άκρη.»

β' φάση της σύγκρουσης

πηδάλιον δὲ / ἑκ χειρῶν προέηκε
 <315-6>/348

στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἄλμην /
 πικρὴν <322-3>/355

4. «... το μέγα κύμα πήγαινε τη σχεδία όπου ήθελε...» (Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

Παρέμβαση της Ινώς/ Λευκοθέης

5. Η Ινώ. Έργο του Ιταλού ζωγράφου, γλύπτη και αρχιτέκτονα P. Tibaldi (1527-96).

- 3 (στ. 367-8) η καλλίσφυρη Ινώ, [...] η Λευκοθέη: Η Ινώ με τους ωραίους αστραγάλους (τα όμορφα πόδια) ήταν κόρη του μυθικού ιδρυτή της θήβας Κάδμου και αδελφή της Σεμέλης· την τρέλανε η Ήρα, επειδή είχε αναθρέψει τον Διόνυσο, γιο του Δία από τη Σεμέλη, και έπεσε στη θάλασσα· εκεί, ο Ποσειδώνας και οι Νηρηίδες τη δέχτηκαν με καλοσύνη και την έκαναν αθάνατη· με τη θεική της πλέον ιδιότητα η Ινώ ονομάστηκε Λευκοθέη και έγινε προστάτισσα των ναυτικών. Την Ινώ τη γνωρίζετε ίσως από έναν άλλο μύθο ως κακή μητριά του Φρίξου και της Έλλης, που ήταν παιδιά της Νεφέλης και του Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού.
- 4 (στ. 381) το άφθαρτο μαγνάδι: το αθάνατο κεφαλομάντιλο.

Τελειώνοντας του παραδίνει το μαγνάδι. [...]

[Και βούλιαξε ξανά στον πόντο.]

390 Μόνος του τώρα, ο *Οδυσσεύς πολύπαθος και θείος*,
σε σκέψη δίβουλη⁵ μπλεγμένος,
αναστενάζοντας βαριά, γύρισε κι είπε στη γενναία ψυχή του:

«Αλίμονο, και ποιος αθάνατος πάλι μου πλέκει δόλο,
που με παρακινεί να παρατήσω τη σχεδία.

395 Κι όμως δεν θα τον υπακούσω, όσο ακόμη βλέπουνε τα μάτια μου
μακριά εκείνη τη στεριά, που λέει πως θα 'ναι η σωτηρία μου.
Μάλλον αυτό θα κάνω, μου φαίνεται και το καλύτερο:

400 όσο βαστάζουν τα μαδέρια στους αρμούς τους,
θα κρατηθώ σ' αυτά, θα υπομείνω κι εγώ το βράσανό μου·
και μόνο όταν το κύμα καταλύσει τη σχεδία, θα πέσω στο νερό.
Δεν βλέπω άλλο συμφερότερο που θα μπορούσα να σκεφτώ.»

Κι ενώ μ' αυτή τη σκέψη πάλευαν νους και ψυχή του,
ο κοσμοσείστης Ποσειδών σηκώνοντας κύμα μεγάλο, άγριο, φοβερό
και κατακόρυφο, το 'ριξε καταπάνω του.

405 Πώς άνεμος σφοδρός σκορπίζει αλλού κι αλλού
ξερά τα άχυρα της θημωνιάς,⁶ έτσι σκορπίστηκαν και τα μακριά μαδέρια.

Κι όμως ο Οδυσσεύς κρατήθηκε σ' έναν κορμό,
τον καβαλίκεψε, λες κι ήταν άλογο της κούρσας,
πέταξε από πάνω του τα ρούχα, εκείνα που του φόρεσε
410 η θεία Καλυψώ, αμέσως το μαγνάδι

ζώστηκε στο στέρνο, με το κεφάλι βούτηξε στη θάλασσα,
τα χέρια του άπλωσε, κι έβαλε δύναμη να κολυμπήσει.
Τον είδε όμως ο παντοδύναμος θεός που σείει τη γη,
την κεφαλή του κούνησε και μόνος του μιλούσε:

415 «*Τώρα λοιπόν, με μύρια πάθη περιπλανήσου στα πελάγη,*
μήπως και σμίξεις κάποτε μ' ανθρώπους διογέννητους.
Όμως και τούτο αν γίνει, δεν θα μπορείς να πεις
πως ήταν λίγη η συμφορά σου.»

420 Τελειώνοντας μαστίγωσε τ' άλογα με την πλούσια χαίτη
και σίμωσε προς τις Αιγές,⁷ όπου βρισκόταν και το ξακουστό παλάτι του.

πολύπλος δῖος Ὀδυσσεὺς
<354>/390

6. Ο Οδυσσεύς μετά τη διάλυση της σχεδίας. (Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

γ' φάση της σύγκρουσης

7. Ο Ποσειδώνας με ἄρμα και τρίαινα. (Μυθολογία Larousse)

οὕτω νῦν κακὰ πολλὰ παθὼν
ἄλῳ κατὰ πόντον <377>/415

Ο Ποσειδώνας αποχωρεί ικανοποιημένος

5 (στ. 391) *σε σκέψη δίβουλη μπλεγμένος*: αμφιταλαντευόμενος ανάμεσα σε δύο γνώμες (να δεχτεί ή να μη δεχτεί τις συμβουλές της Λευκοθέης;).

6 (στ. 406) *τα άχυρα της θημωνιάς*: Θημωνιά είναι ένας μεγάλος σωρός από θερισμένα στάχυα.

7 (στ. 420) *σίμωσε προς τις Αιγές*: Στις Αιγές (κωμόπολη της Αχαΐας αλλά και πόλη της Εύβοιας) υπήρχε ναός του Ποσειδώνα.

I. [Ο Αινείας σε τρικυμία]

81 Έτσι ως είπε ο Αίολος, χτύπησε με το δόρυ του το κοίλο βουνό
 στο πλάι· όρμησαν τότε οι άνεμοι απ' την οπή που άνοιξε,
 όπως στρατός, και φύσηξαν στροβιλίζοντας σ' όλη τη γη.
 Όρμησαν και στη θάλασσα και τάραξαν τα βάθη της
 85 ο Νότος κι ο Βοριάς μαζί κι ο Λίβας ο ακράτητος
 και κύματα τεράστια κύλησαν στις ακτές.
 Έτριξαν οι αντένες και κραύγασαν οι ναύτες.
 Τη μέρα αίφνης και τον ουρανό ανάρπαξαν τα σύννεφα
 απ' τα μάτια τους· έπεσε νύχτα ζοφερή στο πέλαγος.
 90 Βροντούσαν τα ουράνια και αστραπές συχνές τα έσχιζαν.
 Τα πάντα προμηνούσαν στους άντρες τον χαμό.
 Λύθηκαν απ' τον φόβο τα μέλη τότε του Αινεία·
 στέναξε, κι υψώνοντας τα χέρια του προς τ' άστρα
 αναφώνησε: «Ω, τρεις και τέσσερις φορές καλότυχοι
 95 όσοι έπεσαν μπροστά στα μάτια των γονιών τους κάτω
 απ' τα ψηλά τείχη της Τροίας! Ω γενναιότατε των Δαναών
 Διομήδη! Γιατί δεν μόρεσα νεκρός να πέσω απ' το δεξί σου
 στις Τροίας τις πεδιάδες; Όπου
 ο τρομερός έπεσε Έκτορας απ' το κοντάρι του Αχιλλέα [...]!»
 102 Και τη στιγμή που εύχονταν αυτά, σφυρίζοντας η θύελλα
 απ' τον Βοριά, έσκισε τα πανιά υψώνοντας το κύμα ως τ' αστέρια.
 Έσπασαν τα κουπιά, μπάταρε η πλώρη, τα πλευρά του караβιού
 105 πλάγιασαν στα νερά κι άγριο νερόβουνο χύθηκε πάνω τους.
 Στην κορυφή του μεγακύματος κρεμάστηκαν οι ναύτες· χάσκοντας
 η θάλασσα έδειξε τους βυθούς και μάνιασε η παλίρροια στην άμμο.
 Τρία πλοία ο Νότος τ' άρπαξε και τα 'ριξε στους ύφαλους επάνω
 110 [...]· και άλλα τρία ο Βοριάς απ' τ' ανοικτά
 τα 'σπρωξε στα ρηχά – να βλέπεις και να κλαις· στις ξέρες
 τα προσάραξε και τα περιζώσε με αμμοσωρούς.
 Και το καράβι των Λυκίων με τον πιστό Ορόντη
 μπροστά στα μάτια του κύμα τρανό από ψηλά
 115 το χτύπησε στην πρύμνη· τινάχτηκε ο κυβερνήτης
 κι έπεσε κατακέφαλα· και τρεις φορές το κύμα το
 στριφογύρισε και δίνη ορμητική το αναρούφηξε.
 Σκόρπια τότε φάνηκαν στους στρόβιλους να γυροφέρνουν
 της Τροίας θησαυροί και άρματα ανδρών και άρμενα σπασμένα.

(Βιργιλίου *Αινειάδα* I, στ. 81-119, μτφρ. της συγγραφικής ομάδας)

Ο Βιργίλιος (70-19 π.Χ.) είναι ο μεγαλύτερος επικός ποιητής των Ρωμαίων και η *Αινειάδα* του το εθνικό έπος τους, όπου αναγνωρίζονται στοιχεία τόσο της *Οδύσσειας* όσο και της *Ιλιάδας*.

Κεντρικός ήρωας της *Αινειάδας* είναι ο Αινείας, γιος της Αφροδίτης και γενναίος υπερασπιστής της Τροίας.

Μετά την άλωση της πόλης, ο Αινείας έφυγε αναζητώντας νέα πατρίδα και έπειτα από περιπέτειες πολλές έφτασε στην Ιταλία. Διεξήγαγε πολέμους εκεί και κατόρθωσε τελικά να επιβληθεί και να ιδρύσει τη Ρώμη.

Στο διπλανό απόσπασμα, την τρικυμία εναντίον του Αινεία την προκαλεί ο θεός των ανέμων, ο Αίολος, εκπληρώνοντας επιθυμία της Ήρας, που εκθρευόταν πάντα τους Τρώες και ιδιαίτερα τον γιο της Αφροδίτης, η οποία ήταν αντίζηλος της κατά τη γνωστή κρίση του Πάρη για την ωραιότερη θεά (μεταξύ Αθηνάς, Αφροδίτης, Ήρας).

8. Η Τρικυμία. Έργο του ζωγράφου Κ. Πανιάρια (1933 –).

►► Να συγκρίνετε την τρικυμία της Ενότητας αυτής (321-366) με την τρικυμία από την *Αινειάδα* του Βιργιλίου και να εντοπίσετε ομοιότητες.

2. Ο άντρας της Ανεράιδας

Ένας νέος, Μποφίλιο τον έλεγαν, εκεί που έβροσκε τα πρόβατά του, έπαιζε και σουραύλι. Το έπαιζε τόσο γλυκά και όμορφα που ήρχονταν οι Ανεράιδες, εστέκονταν μπροστά του καμιά δεκαριά βήματα μακριά, και χορεύανε. Ο νέος που έβλεπε τόσο ωραίες νέες και λαμπροφορεμένες, έβανε όλη του την τέχνη. Και αυτό εξακολούθησε να γίνεται πολλές ημέρες. Οι Ανεράιδες ήρχονταν πάντα, άφηναν τις μπόλιες των γύρω και χόρευαν.

Ένα βράδυ, όταν γύρισε στο σπίτι του, ομολόγησε στη μάνα του τι του συνέβαινε, και της είπε πως μια από αυτές του άρεσε πάρα πολύ και θέλει να την πάρει γυναίκα. Του λέει, λοιπόν, η μάνα του να κοιτάξει πού θα βάλει εκείνη την μπόλια της και να την αρπάξει, και έτσι θα κάνει την Ανεράίδα δική του. Την άλλη μέρα, καθώς πήγε στο ίδιο μέρος και άρχισε να παίζει το σουραύλι, μαζεύτηκαν πάλι οι Ανεράιδες και χόρευαν. Αυτός είδε πού έβαλε την μπόλια της εκείνη που αγαπούσε, εκύθηκε και την άρπαξε. Οι άλλες Ανεράιδες εκάθησαν· εκείνη που 'χε την μπόλια τον παρακαλούσε να της τη δώσει, αυτός τίποτε, ώσπου αναγκάστηκε να τον ακολουθήσει στο χωριό και να τον πάρει άντρα.

Την μπόλια εκείνος την κρατούσε πάντα κρυμμένη και δεν της την έδινε, όσο και αν τον παρακαλούσε από καιρό εις καιρό. Έζησαν πολλά χρόνια μαζί και έκαμαν και παιδιά πολύ όμορφα. Όταν μια φορά, που ήθελαν να παν στο χορό, τόσο πολύ παρακάλεσε τον άντρα της να της δώσει την μπόλια, που αυτός επέισθη και την έδωκε. Πήγαν στο χορό, η Ανεράίδα μπήκε στο χορό, και άρχισε να χορεύει, και άξαφνα αφανίστηκε. Από τότε δεν εγύρισε στο σπίτι να μείνει με τον άντρα της. Αλλ' όταν αυτός έλειπε από το σπίτι, πήγαινε η Ανεράίδα, το εσυγύριζε, έντυνε τα παιδιά, εμαγείρευε και έφευγε.

(Ν. Πολίτης, *Παραδόσεις*, τ. Α', σσ. 465-6. Φωτοτυπημένη ανατύπωση, εκδ. Εργάνη, Αθήναι 1965)

- Να διακρίνετε στην πιο πάνω λαϊκή παράδοση (από την Κύθνο) τη σχέση της νεράιδας με το μαγικό μαντίλι της και να επισημάνετε τη διαφορά του δικού της μαντιλιού από το μαντίλι της Ινώς.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. α. Ποια ανθρώπινα πάθη εκδηλώνει ο Ποσειδώνας στους δύο μονολόγους του; (314-320 και 413-418)
β. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δικούς του μονολόγους και πώς τα αντιμετωπίζει; (327-345 και 390-401)

Ο μονόλογος είναι ουσιαστικά διάλογος του ήρωα με τον εαυτό του σε κρίσιμες στιγμές της αφήγησης, όταν αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και αναζητεί μόνος τη λύση τους. Αποκαλύπτει έτσι τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, και ο ακροατής κατανοεί καλύτερα τις ενέργειές του.

2. Στην Ενότητα αυτή παρατηρούμε **κλιμάκωση*** της επιθετικότητας του Ποσειδώνα κατά του Οδυσσέα.
 - Να διακρίνετε τις φάσεις στις οποίες κλιμακώνεται η επιθετικότητα του θεού, καθώς και τις αντίστοιχες αντιδράσεις του ήρωα.
3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 405-406 και προσδιορίστε τη λειτουργία της. Λάβετε όμως πρώτα υπόψη σας τα εξής:

Σε μια **απλή παρομοίωση** παρομοιάζονται δύο έννοιες, για παράδειγμα, η Ινώ με πουλί (371), ο κορμός του δέντρου με άλογο (407-408), ο Οδυσσέας με καλό πατέρα (ε 15). Στην επική ποίηση όμως (και όχι μόνο) συναντούμε και παρομοιώσεις **σύνθετες**, που είναι **εκτεταμένες/διεξοδικές**· σ' αυτές, η εικόνα που θέλει να μας δείξει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα, παρμένη συνήθως από τη φύση ή από την αγροτική ζωή και γνωστή, άρα, στον ομηρικό, τουλάχιστον, ακροατή· λόγου χάρη, το στροβίλισμα της σχεδιάς στη θάλασσα από τους ανέμους παρομοιάζεται με το στροβίλισμα των αγκαθιών στον κάμπο από τον βοριά (362-364).

Κατά την ανάλυση μιας διεξοδικής παρομοίωσης διακρίνουμε:

- α. τι παρομοιάζεται (εδώ, π.χ., η σχεδιά του Οδυσσέα στη θάλασσα)
 - β. με τι παρομοιάζεται (με τα αγκάθια στον κάμπο)
 - γ. ποιο είναι το κοινό τους σημείο (το στροβίλισμα από τον άνεμο)
 - δ. ποιος ο ρόλος/η λειτουργία της παρομοίωσης (φωτίζει τη ζητούμενη εικόνα, συμπληρώνει και πλουτίζει την περιγραφή κ.ά.).
4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 407-408.
 5. Με αφορμή τη σχεδιά, τον προσανατολισμό και το ναυάγιο του Οδυσσέα, συζητήστε στην τάξη τις δυνατότητες που δίνει στον άνθρωπο η θάλασσα αλλά και τους κινδύνους που κρύβει.

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη σύγκρουσή του με τον μεγάλο διώκτη του, τον Ποσειδώνα, ο Οδυσσέας βασανίστηκε πολύ, αλλά δεν παραιτήθηκε· επιστράτευσε τις σωματικές και νοητικές δυνάμεις του και αντιστάθηκε· αναδείχτηκε έτσι πολύτροπος και καρτερικός. Ο νικηφόρος αυτός αγώνας του στην πάλη του με έναν θεό ή, έστω, με τη θάλασσα, τονίζει τη δύναμη του ανθρώπου, που έχει κεντρική θέση στην *Οδύσσεια*.

«...την τρίτη μέρα, σαν την ξημέρωσε η Αυγή...»

Α΄ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ • Ο αγώνας του Οδυσσέα για έξοδο στη στεριά και διανυκτέρευση
• Οι θεϊκές επεμβάσεις

1. Η Αυγή/Ώως και ο Ήλιος φέρουν το φως σε θνητούς και αθανάτους – από κρατήρα του 4ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

421 Μα να που η Αθηνά, του Δία η κόρη, έρχεται τώρα μ' άλλες σκέψεις:
δένει τον δρόμο στους ενάντιους ανέμους, τους προστάζει ανάπαυλα [...].
Σήκωσε μόνο τον γοργό βοριά, σπάζει τα κύματα μπροστά του,
425 για να μπορεί, ξεφεύγοντας τον χάρο και τη μαύρη μοίρα,
να σμίξει ο θεός Οδυσσεύς μ' εκείνους που έχουν
καρά τους το κουπί, τους Φαίακες.
Κι ωστόσο δυο μερόνυχτα, δοσμένος στο μεγάλο κύμα,
είδε πολλές φορές τον χάρο με τα μάτια του.
430 Μόνο την τρίτη μέρα,¹ σαν την ξημέρωσε η Αυγή
με τους ωραίους πλοκάμους, *έπεσε ο άνεμος,
γαλήνεψε, κι έγινε νηνεμία.*
Και ξαφνικά βλέπει στο πλάι του στεριά· όπως τον σήκωσε
ψηλά ένα μεγάλο κύμα, την είδε μπρος του με το κοφτερό του μάτι.
435 Πόση αγαλλίαση νιώθουν παιδιά που αναστήθηκε ο πατέρας τους –
τον είχε βρει και τον κρατούσε στο κρεβάτι
βαριά αρρώστια που τον παίδεψε πολύ· μέρα τη μέρα έλιωνε,
καθώς ο δαίμονας τον χτύπησε ο φριχτός· και τώρα
που οι θεοί τού λύνουν τα δεσμά της συμφοράς του,
440 αγάλλεται· τόση αγαλλίαση δίνει στον Οδυσσέα η θέα
της στεριάς της δασωμένης. Όλος σπουδή κολύμπησε
να φτάσει, για να πατήσει χώμα το ποδάρι του.
Αλλά όταν πια τον χώριζε τόση μονάχα απόσταση, όσο
που ν' ακουστεί φωνάζοντας, τον πήρε ο γδούπος
445 που τα ύφαλα της θάλασσας χτυπούσε.²
Το μέγα κύμα, σπάζοντας φοβερό πάνω στις ξέρες,
βόγκαε και ξερνούσε, σκεπάζοντας τα πάντα μ' αλισάχνη.³
Λιμάνια ανύπαρκτα, των καρabiών οι κόλποι ανύπαρκτοι·
υπήρχαν μόνο κάβροι απόκρημνοι, γκρεμοί και βράχοι.
450 Τότε του λύθηκαν τα γόνατα, λύγισε κι η καρδιά του,
βαρυγκομώντας ο Οδυσσέας μόνος του μιλούσε

Επεμβαίνει η Αθηνά

2. Χάλκινο αγαλμάτιο Αθηνάς Προμάχου του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

*ἄνεμος μὲν ἐπαύσατο ἠδὲ γαλήνη/
ἔπλετο νηνεμία <391-2>/431-2*

Η θαλασσοταραχή όμως επιμένει και ο Οδυσσέας προβληματίζεται

- 1 (στ. 430) **την τρίτη μέρα:** Οι τρεις μέρες με τρικυμία και οι προηγούμενες δεκαεφτά με καλό καιρό συμπληρώνουν τις είκοσι μέρες που πρόβλεψε ο Δίας στο ε 38 (σελ. 52) για το ταξίδι του Οδυσσέα. Αν προσθέσουμε σ' αυτές και τις πέντε μέρες για την κατασκευή της σχεδίας κτλ., βρίσκουμε είκοσι πέντε τις μέρες της ραψωδίας ε (βλ. και το περιεχόμενο της ε στο Ημερολόγιο της *Οδύσσειας*, σελ. 14).
- 2 (στ. 444-5) **τον πήρε ο γδούπος / που τα ύφαλα της θάλασσας χτυπούσε:** άκουσε το βαρύ χτύπημα των κυμάτων στους υποθαλάσσιους βράχους (στα ύφαλα· πρβλ.: τα ίσαλα και τα έξαλα της θάλασσας).
- 3 (στ. 447) **σκεπάζοντας τα πάντα με αλισάχνη:** σκεπάζοντας τα πάντα με ένα λεπτό στρώμα αλατιού.

λέγοντας στην περήφανη ψυχή του:

455 «Τώρα τι γίνεται. Αφού ο Δίας ανέλπιστα μου δίνει
να δω στεριά, και μόρεσα να φτάσω εδώ, μέσα από τόσα κύματα,
δεν βλέπω μέρος πουθενά να καταφύγω, που να με βγάλει
από την αφρισμένη θάλασσα.

*Έξω μονάχα βράχοι μυτεροί και γύρω τους
βρυχάται το κύμα πολυτάραχο· [...]*

460 κι είναι από κάτω το νερό βαθύ, δεν γίνεται να στηριχτείς
στα πόδια και να σταθείς για να ξεφύγεις το κακό.
Αν πάω να βγω, φοβάμαι μήπως και μ' αναρπάξει το μεγάλο κύμα
και με συντρίψει πάνω σε γρανιτένιο βράχο —
τότε κι η ορμή μου πάει χαμένη.

465 Αν πάλι πω πως κολυμπώ ένα γύρο, μήπως και βρω κάπως
απάνεμο ακρογιάλι ή και λιμάνι αυτής της θάλασσας, τρέμω
μην και με παρασύρει η αντάρα* πάλι στο ψαροτρόφο πέλαγο [...].

469 'Η κι ένας δαίμονας από τα βάθη της θαλάσσης στείλει
470 να με σπαράξει κάποιο κήτος [...].

472 Καλά τον ξέρω τον θυμό του Κοσμοσείστη, το μένος του εναντίον μου [...].»

474 Κι όπως ακόμη μες στα φρένα και τον νου του ανακινούσε τέτοιες σκέψεις,
475 μεγάλο κύμα τον παρέσυρε, τον έριξε στα βράχια της ακτής.
Τότε τις σάρκες του θα ξέσχιζε, τα κόκαλά του θα συντρίβονταν,
αν η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, δεν έδινε τη φώτισή της·
μαζεύοντας τη δύναμή του, και με τα δυο του χέρια
πίαστηκε απ' τον βράχο, κι εκεί κρατήθηκε στενάζοντας
480 ώσπου το κύμα πέρασε.

Κι αν γλίτωσε έτσι, όμως το κύμα, πίσω γυρίζοντας ορμητικό,
τον έπληξε και τον επέταξε μακριά, ξανά τον πήγε στα βαθιά. [...]

487 Θα 'ταν κι αυτό απρόβλεπτος χαμός του δύστυχου Οδυσσέα,
αν πάλι η Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, δεν έδινε τη φώτισή της·
κατόρθωσε ν' αναδυθεί απ' το κύμα που έσπαζε στη στεριά,

490 έστριψε προς τα έξω και λοξά κολύμπησε, κοιτάζοντας
μη χάσει τη στεριά απ' τα μάτια του, μήπως και βρει
κάπως απάνεμο ακρογιάλι ή και λιμάνι αυτής της θάλασσας.

Και τότε κολυμπώντας φτάνει στο στόμα ποταμού καλλίρροου —
αυτός ο χώρος έκρινε πως ήταν ο καλύτερος,
495 αφού του έλειπαν οι βράχοι, κι ο άνεμος δεν τον χτυπούσε. Βλέποντας
μπρος του τα νερά του ποταμού να ρέουν, έκανε ολόψυχη ευχή:

«Επάκουσε, όποιος κι αν είσαι, ποταμέ βασιλικέ μου.⁴

Προσπέφτω, χίλιες φορές παρακαλώ σε, γλίτωσέ με
από την απειλή του ποσειδώνιου πελάγου.

500 Πρέπει, πιστεύω, κι οι αθάνατοι θεοί να τον σπλαχνίζονται
όποιον παραδαρμένος τούς ζητά το έλεός τους.

*έκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὀξέες,
ἀμφὶ δὲ κῶμα / βέβρυχεν ῥόθιοι
<411-12>/457-8*

3. Απόκρημνη ακτή.

4. Η Αθηνά σε αργυρό νόμισμα της Αθήνας (520-510 π.Χ.).

**Ο Οδυσσέας φτάνει στις
εκβολές ενός ποταμοθεού
και ζητεί τη βοήθειά του**

4 (στ. 497) *επάκουσε, [...] ποταμέ βασιλικέ μου*: Οι ποταμοί θεωρούνταν θεότητες (βλ. την εικόνα 8)· έτσι ο Οδυσσέας, μόλις αντίκρισε τις εκβολές ενός ποταμοθεού, ζήτησε τη βοήθειά του.

Ένας που έπαθε πολλά κι εγώ, τώρα στα γόνατά σου πέφτω,⁵
ποταμέ μου, ζητώ να μ' ελεήσεις, βασιλιά μου.
ΙΚέτης σου είμαι, και το ομολογώ.»

505 Ευχήθηκε κι ευθύς ο ποταμός ανέκοψε το ρέμα,
σταμάτησε το κύμα, μπροστά του τα νερά γαλήνεψε,
τον πήρε και τον έσωσε στις εκβολές του.

Μα είχαν πια λυγίσει και τα δυο του γόνατα, τα στιβαρά του χέρια
λύθησαν, ένωθε τσακισμένος απ' το κύμα·
510 σώμα πρησμένο, στόμα, ρουθούνια να ξερνούν τη θάλασσα,
κι αυτός πεσμένος κάτω, δίκως πνοή, δίκως φωνή,
σαν λιγοθυμισμένος, τυραννισμένος από κούραση φρικτή.
Κι ωστόσο μόλις πήρε ανάσα κι ήλθε η ψυχή ξανά στον τόπο της,
το μαγικό μαγνάδι λύνοντας το παραδίγει

515 στου ποταμού το ρέμα που έσμιγε με τη θάλασσα·
γοργά το πήρε μες στη δίνη* του ένα μεγάλο κύμα,
κι αμέσως το υποδέχτηκαν τα χέρια της Ινώς.

Τότε απ' το ποτάμι βγαίνει, έγειρε σ' ένα σχοίνο πλάι,
σκύβοντας φίλησε το χώμα της ζωοδόχου γης.

520 Βαρύθυμος ακόμη, μιλώντας είπε στη γενναία ψυχή του:
«Τώρα στο τέλος τι μου μέλλεται να πάθω, αλίμονο.

Αν μείνω στο ποτάμι και περάσω εδώ τη μαύρη νύχτα,
πώς να μη συμμαχήσουν άσχημα πάχνη* και παγωνιά,
εξαντλημένον να μου πάρουν την ψυχή,
525 έτσι που την αυγή τόσο ψυχρό το αγιάζι* κατεβαίνει απ' το ποτάμι.

Αν πάλι ανέβω την πλαγιά στο δάσος το βαθύσκοιωτο,
αν σε φυλλωσιές πυκνές πέσω να κοιμηθώ, πες πως το κρύο
κι ο κάματος μ' αφήνουν, κι επέρχεται ύπνος γλυκός·
τα άγρια θηρία τρέμω μήπως με βρουν και με σπαράξουν.»

530 Κι όπως το συλλογίστηκε, αυτό του φάνηκε πως είναι το καλύτερο:
ξεκίνησε να βρει το δάσος, το βρήκε πλάι στον ποταμό,
ψηλά σε ξάγναντο.

Τρύπωσε εκεί, κάτω από θάμνα δίδυμα, ελιά κι αγρίλι που ξεφύτρωναν μαζί.
Δεν έφτανε ως εδώ το μένος των υγρών ανέμων,
535 δεν τα χτυπούσε αυτά τα θάμνα ήλιος με τις ακτίνες του,
όταν σηκώνεται λαμπρός, μήτε η βροχή τα διαπερνούσε·
τόσο πυκνά συμπλέκονταν το 'να μαζί με τ' άλλο.

Γλίστρησε ο Οδυσσέας στον κόρφο τους, και με τα χέρια του
φτιάχνει το στρώμα του παχύ κι ευρύχωρο,
540 από τα φύλλα τα πολλά που ήταν χυμένα γύρω, τόσο και τέτοιο,
που θα μπορούσε δυο και τρεις ανθρώπους να τους προφυλάξει,
ακόμη και σε χειμωνιάτικη ώρα, όταν βαραίνει ο καιρός πολύ.

Έσχε δὲ κύμα, / πρόσθε δέ οἱ
ποίησε γαλήνην, τὸν δ' ἔσάωσεν /
ἔς ποταμοῦ προχοᾶς
<451-3>/506-7

5. Παραλία με ποταμάκι
στην Κέρκυρα. (Πηγή: Στα χνάρια
του Ομήρου)

κύσε δὲ ζεῖδαρον ἄρουραν
<463>/519

Δεύτερος προβληματισμός του Οδυσσέα

6. Ο Οδυσσέας «σκύβοντας φίλησε
το χώμα της ζωοδόχου γης».
Λεπτομέρεια Χαρακτικού
του Φλαμανδού Th. van Thulden.

5 (στ. 502-4) στα γόνατά σου πέφτω [...]. Ικέτης σου: Ικέτης λεγόταν εκείνος που ζητούσε βοήθεια/που ικέτευε κάποιον, ανήκε δε στην εθιμοτυπία της ικεσίας να γονατίζει ο ικέτης μπροστά στον ικετεύομενο (ο ποταμός εδώ προσωποποιείται).

- 545 Το έργο του κοιτώντας, *βασανισμένος ο Οδυσσεάς και θεός*,
ένιωσε μέσα του χαρά· στη μέση ξάπλωσε ρίχνοντας
από πάνω του σωρό τα φύλλα.
Πώς κάποιος έκρυψε δαυλό⁶ μέσα στη μαύρη στάχτη,
σε κτήμα απόμερο, που γείτονες στο πλάι του δεν έχει, σώζοντας έτσι
το σπέρμα της φωτιάς, που να μην είναι ανάγκη απ' αλλού ν' ανάβει·
- 550 Τότε κι η Αθηνά χύνει στα μάτια του τον ύπνο,
γρήγορη ανάπαυση από τον μόχθο και τον κάματο του.
Κι ο ύπνος σφράγισε τα βλέφαρά του.

πολύτλας δῖος Ὀδυσσεὺς
<486->/543

7. Αρχαίος
σφραγιδό-
λιθος με τη
μορφή του
Οδυσσέα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[Η συμπεριφορά του Αποστόλου Παύλου σε τρικυμία]

Όταν άρχισε να πνέει ελαφρά νότιος άνεμος, [...] σήκωσαν τις άγκυρες και έπλεαν κοντά στις ακτές της Κρήτης. Ύστερα από λίγο ξέσπασε στο νησί ένας θυελλώδης άνεμος [...]. Άρπαξε το πλοίο, κι όπως αυτό δεν μπορούσε να πάει αντίθετα, τ' αφήσαμε και το πήγαιναν ο άνεμος και τα κύματα. [...] Επειδή πολύ μας ταλαιπωρούσε η τρικυμία, την άλλη μέρα ρίξαμε το φορτίο στη θάλασσα, και τη μεθεπομένη ρίξαμε στη θάλασσα με τα χέρια μας όλον τον εξοπλισμό του πλοίου. Για πολλές μέρες δεν φαίνονταν ούτε ο ήλιος ούτε τα άστρα, η κακοκαιρία συνεχιζόταν, κι έτσι χανόταν κάθε ελπίδα να σωθούμε.

Κανείς δεν ήθελε πια να φάει τίποτα. Τότε ο Παύλος στάθηκε ανάμεσά τους και είπε: «Έπρεπε, άντρες, να με είχατε ακούσει και να μην ξεκινούσαμε από την Κρήτη. Έτσι, θα είχαμε γλιτώσει από την ταλαιπωρία αυτή κι απ' τη ζημιά. Τώρα όμως σας συνιστώ να μη χάσετε το θάρρος σας. Κανείς από σας δε θα καθεί, μόνο το πλοίο. Την περασμένη νύχτα μού φανερώθηκε άγγελος του Θεού, στον οποίον ανήκω και τον οποίον υπηρετώ, και μου είπε: “μη φοβάσαι, Παύλε! Πρέπει να εμφανιστείς στον αυτοκράτορα, κι έτσι ο Θεός για χάρη σου θα σώσει όλους όσους είναι μαζί σου στο πλοίο”. Γι' αυτό έχετε θάρρος, άντρες! Γιατί έχω εμπιστοσύνη στον Θεό ότι θα γίνει έτσι όπως μου είπε ο άγγελος. Πρέπει να προσαράξουμε σε κάποιο νησί». [14 μέρες έπλεαν ακυβέρνητοι στη θάλασσα.]

Τη δέκατη τέταρτη νύχτα [...], καθώς περίμεναν να ξημερώσει, ο Παύλος τούς παρακινούσε όλους να φάνε κάτι [τους ενθάρρυνε και τους βεβαίωσε πάλι ότι όλοι τους θα σωθούν]. Στο πλοίο ήμασταν συνολικά διακόσιες εβδομήντα έξι ψυχές. Αφού χόρτασαν όλοι, πέταξαν το σιτάρι στη θάλασσα, για να ελαφρώσει το πλοίο.

Όταν ξημέρωσε, είδαν μια σεριά που τους ήταν άγνωστη. Ανακάλυψαν όμως έναν κόλπο που είχε γιαλό, στον οποίο αποφάσισαν να ρίξουν το πλοίο, αν μπορούσαν. Έλυσαν, λοιπόν, τα σκοινιά που κρατούσαν τις άγκυρες, και τις άφησαν να πέσουν στη θάλασσα. [...] Έπειτα, σήκωσαν το μπροστινό πανί και με τον άνεμο προσπαθούσαν να προσορμιστούν στο γιαλό. Έπεσαν όμως σ' έναν ύφαλο από άμμο κι έριξαν εκεί το πλοίο. Η πλώρη μπήχτηκε στην άμμο κι έμεινε ακίνητη, η πρύμνη όμως διαλυόταν από τη manía των κυμάτων. [...] Τότε, [...] ο αξιωματικός [...] διέταξε, όσοι μπορούν να κολυμπήσουν, να πηδήξουν πρώτοι στη θάλασσα και να βγουν στη στεριά, κι οι άλλοι να βγουν πάνω σε σανίδια ή σε άλλα μέρη του πλοίου. Έτσι, βγήκαν όλοι στη στεριά και σώθηκαν.

(Καινή Διαθήκη, *Πράξεις των Αποστόλων*, 27, 13-44, μτφρ. Σ. Αγουρίδη κ.ά., εκδ. Βιβλικής Εταιρείας, Αθήνα, 1985)

- Προσέξτε τη συμπεριφορά του Οδυσσέα στην τρικυμία και στο ναυάγιο (στ. 321-552), καθώς και την ανάλογη συμπεριφορά του Αποστόλου Παύλου στο απόσπασμα από τις *Πράξεις των Αποστόλων*, και συζητήστε πώς αντιδρούν οι άνθρωποι όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με τα στοιχεία της φύσης (τις τρικυμίες, τους σεισμούς κτλ.).

6 (στ. 546-8) κάποιος έκρυψε δαυλό μέσα στη μαύρη στάχτη, [...] σώζοντας έτσι το σπέρμα της φωτιάς [...]: Ο δαυλός είναι ένα μισοκαμένο ξύλο, που η άκρη του είναι κάρβουνο αναμμένο, κι αν σκεπαστεί με στάχτη το βράδυ, μπορεί το επόμενο πρωί να χρησιμοποιηθεί για την ανανέωση της φωτιάς.

► Συζητήστε την αλληγορική σημασία της παρομοίωσης.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δύο μονολόγους του (453-472 και 521-529) και τι λύσεις βρίσκει; Είναι ουσιαστική η βοήθεια που του δίνει η Αθηνά;
2. Ποιες συναισθηματικές καταστάσεις ζει ο Οδυσσέας και πώς μπορεί να δικαιολογηθούν;
3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 546-549.
4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 518-519 ή 544-545.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η ραψωδία *ε* έχει ιδιότυπη θέση στην *Οδύσσεια*, διότι στο πλαίσió της:

- Αποφασίζεται οριστικά, αλλά και υλοποιείται ουσιαστικά ο νόστος του Οδυσσέα με την άφιξη στη Σχερία.
- Συνοψίζονται τα εφτά και πλέον από τα δέκα χρόνια των περιπετειών του Οδυσσέα, με ελάχιστες μόνο αναφορές στο πώς ζούσε στην Ωγγία, και καλύπτονται οι είκοσι πέντε από τις σαράντα μία μέρες της *Οδύσσειας*.
- Αναδεικνύεται, προπαντός εδώ, ο ανθρωποκεντρισμός της *Οδύσσειας*, διότι: κινητοποιούνται οι αθάνατοι χάριν ενός (δίκαιου κτλ.) θνητού, στον οποίο χαρίζεται η αθανασία, αλλά εκείνος τη θυσιάζει για τη ζωή του ανθρώπου· και κερδίζει τη μοίρα του με τον αγώνα του, μολονότι τον εκθρεύεται ένας μεγάλος θεός.
- Το ναυάγιο στις ακτές της Σχερίας είναι η τελευταία θαλασσινή περιπέτεια του Οδυσσέα, ακούγεται όμως πρώτη, ανήκει στο παρόν της *Οδύσσειας* και τη διηγείται (μόνο αυτή) ο ίδιος ο ποιητής, σε αντίθεση με τις άλλες περιπέτειες που ανήκουν στο παρελθόν του έπους και τις διηγείται ο Οδυσσέας στους Φαίακες. Έτσι, η περιπέτεια αυτή μοιάζει σαν μια μικρή *Οδύσσεια* σφηνωμένη μέσα στη μεγάλη.
- Ξεχωρίζει, ακόμη, η ραψωδία *ε* και με την ποιότητα των αφηγηματικών τεχνικών και των εκφραστικών της τρόπων.

8. Ποταμοθέος. Μικρογραφία από τον Αμβροσιανό κώδικα (5ος/6ος αι. μ.Χ.).

11η ΕΝΟΤΗΤΑ: ζ (περίληψη) – ζ 139-259 / < 110-210 > (ανάλυση)

Α΄.1. Στην πορεία προς τον νόστο ο Οδυσσέας βγαίνει ναυαγός στη Σχερία, όπου δέχεται πολύπλευρη φιλοξενία, εξιστορεί τις περιπέτειές του και με τη βοήθεια των Φαίακων φτάνει στην Ιθάκη. Το επεισόδιο αυτό είναι εκτεταμένο (ζ-ν 209 / < 187 >) και ονομάζεται «Φαιακίδα».

Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ζ ραψωδίας: *Ὀδυσσέως ἄφιξις εἰς Φαίακας* (Ἄφιξη του Οδυσσέα στη χώρα των Φαίακων – τη Σχερία)

Ενώ ο Οδυσσέας κοιμόταν στα ξερά φύλλα των θάμνων κοντά στο ποτάμι, η Αθηνά παρότρυνε στο όνειρο την έφηβη βασιλοπούλα των Φαίακων να πάει να πλύνει τα ρούχα, γιατί πλησίαζε η ώρα του γάμου της. Πρωί πρωί λοιπόν η Ναυσικά (32η μέρα της *Ὀδύσσειας*) ζήτησε από τον πατέρα της να ετοιμαστεί ένα αμάξι, και φορτωμένο με ρούχα το οδήγησε η ίδια στο ποτάμι συνοδευόμενη από υπηρέτριες. Έπλυναν και άπλωσαν τα ρούχα και, περιμένοντας να στεγνώσουν, λούστηκαν, κολάτισαν και άρχισαν να παίζουν με το τόπι.

Η Αθηνά όμως φρόντισε να πείσει το τόπι στο ποτάμι, ώστε από τις φωνές των κοριτσιών να ξυπνήσει ο ταλαιπωρημένος ναυαγός και να δεχτεί την πρώτη φιλόξενη περιποίηση από τη Ναυσικά.

Λουσμένος και ντυμένος, έπειτα, ο Οδυσσέας έλαμψε από ομορφιά και χάρη. Προκάλεσε έτσι τον θαυμασμό της βασιλοπούλας, που μιλώντας στις ακόλουθές της ευχήθηκε ένας τέτοιος άντρας να την παντρευτεί.

Την ώρα που ο Οδυσσέας έτρωγε, τα κορίτσια μάζεψαν τα ρούχα και ετοιμάστηκαν για την επιστροφή. Η Ναυσικά, πριν ξεκινήσει, συμβούλεψε τον ξένο να ακολουθήσει το αμάξι τους προς την πόλη με τα πυργωμένα τείχη, το διπλό λιμάνι και την πετροστρωμένη αγορά με τον βωμό του Ποσειδώνια και τα εργαστήρια των ναυτικών, όπου κατασκευάζονταν τα ευέλικτα καράβια τους – για όπλα δεν ενδιαφέρονταν οι Φαίακες. Επειδή όμως φοβάται το κουτσομπολιό τους, αν δουν να τη συνοδεύει ένας ξένος άντρας, του ζήτησε να σταματήσει στο άλσος της Αθηνάς, έξω από την πόλη, ώσπου να φτάσουν στο παλάτι. Τον συμβούλεψε, τέλος, να απευθυνθεί στη μητέρα της, την Αρήτη, γιατί, αν κερδίσει τη συμπάθειά της, θα πετύχει γρήγορα τον νόστο του. Ακολούθησε λοιπόν ο Οδυσσέας το αμάξι, σταμάτησε στο άλσος της Αθηνάς και προσευχήθηκε στη θεά να προδιαθέσει τους Φαίακες ευνοϊκά απέναντί του.

1. Άρμα οδηγούμενο από κορίτσια. Λεπτομέρεια αποκατεστημένης τοιχογραφίας της Τίρυνθας (1500 π.Χ.).

2. Ο Οδυσσέας ακολουθεί... (κάρτα).

Α΄.3. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ: Συνάντηση του Οδυσσέα με τη Ναυσικά

- Πέρασε ωστόσο η ώρα κι έπρεπε [η Ναυσικά]
- 140 τον δρόμο πάλι να πάρει της επιστροφής προς το παλάτι, να ξαναζέψει τα μουλάρια και να διπλώσει τα ωραία της ρούχα. Τότε ακριβώς άλλα στοχάστηκε, τα μάτια λάμποντας, η θεά Αθηνά· πώς θα ξυπνήσει ο Οδυσσέας, να δει την κόρη την πεντάμορφη, που θα τον οδηγούσε προς την πόλη όπου και κατοικούν οι Φαίακες.
- 145 Καθώς λοιπόν τη σφαίρα ρίχνει η Ναυσικά σε μια από τις κοπέλες, η κοπελιά ξαστόχησε, κι έπεσε η μπάλα στα βαθιά νερά του ποταμού. Ύψωσαν τότε μια φωνή μεγάλη, κι ο θεός Οδυσσέας ξυπνά. Ανασηκώθηκε και ταραγμένος συλλογίστηκε στα φρένα και στον νου του:

3. Ναυσικά. Χάλκινο γλυπτό του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα (1906-1994).

- 150 «Αλίμονό μου! Σε ποιων ανθρώπων έφτασα πάλι τη χώρα;
είναι αλαζόνες, άγριοι κι άδικοι; ή μήπως τη φιλοξενία γνωρίζουν
κι ο νους τους σέβεται τα θεία;¹
Στ' αυτιά μου ωστόσο χτύπησε μια κοριτσιίστικη φωνή,
λες κι ήταν από κόρες Νύμφες²
- 155 που, μένοντας ψηλά στα όρη, κατεβαίνουν
στις πηγές των ποταμών ή σε λιβάδια χλοερά.
Εκτός κι αν βρίσκομαι σε κάποιον τόπο
όπου μιλούν και μένουν άνθρωποι θνητοί.
Άλλο δεν έχω, μόνος μου πρέπει να δοκιμάσω, να δω τι τρέχει.»
- 160 Είπε κι από τα θάμνα του αναδύθηκε θείος ο Οδυσσέας, κώνει
το στιβαρό του χέρι σε σύδεντρο πυκνό και σπάξει
ένα κλαδί με φύλλα, τη γύμνια του να προστατέψει στ' αντρικά του μέλη.³
Και κίνησε σαν το περήφανο λιοντάρι που περιφέρεται στα όρη,
το δέρνει ο άνεμος και το μουσκεύει η μπόρα,
- 165 εκείνο όμως με τα μάτια φλογισμένα προχωρεί
ψάχνοντας για γελάδια, αρνιά κι ελάφια ανήμερα,
το σπρώχνει η πείνα στα κοπάδια, ακόμη και σε μάντρα φυλαγμένη·
παρόμοιος έμελλε κι ο Οδυσσέας να σμίξει με κόρες καλλιπλόκαμες,
έτσι όπως ήτανε γυμνός, γιατί τον πίεζε η ανάγκη.
- 170 Όμως τους φάνηκε φριχτός, απ' την αλμύρα φαγωμένος·
σκόρπισαν τότε πανικόβλητες, εδώ η μια
η άλλη αλλού, γυρεύοντας πού να κρυφτούν στα υψώματα της όχθης.
Μόνο του Αλκινόου η θυγατέρα παραμένει ακίνητη·
η Αθηνά τής έδωσε το θάρρος της καρδιάς,
- 175 αυτή της πήρε την τρομάρα από τα μέλη.
Κι όπως απέναντί του στάθηκε αποφασισμένη,
ο Οδυσσέας διχογώμησε· την κόρη την πεντάμορφη
να την παρακαλέσει στα γόνατά της πέφτοντας,⁴

► Ο Οδυσσέας ξυπνά και αναρωτιέται

ὦ μοι ἐγὼ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς
γαῖαν ἰκάνω; / ἢ ῥ' οἴ γ' ὕβρισται
τε καὶ ἄγριοι οὐδὲ δίκαιοι, / ἦε
φιλόξενοι, καὶ σφιν νόος ἐστὶ
θεουδής; <119-21>/150-2

4. Οδυσσέας και Ναυσικά.

Έργο του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα (1906-1994).
► Προσέξτε πώς ο καλλιτέχνης αποτύπωσε την
εικόνα των στίχων 163-169.

► Οι κόρες τρώμαξαν, εκτός από τη Ναυσικά...

5. Οδυσσεύς.
Χάλκινο
γλυπτό του Ν.
Χατζηκυριάκου-
Γκίκα.

- 1 (στ. 150-2) **Οι στίχοι 150-152** είναι παραδοσιακοί/τυπικοί· επαναλαμβάνονται σε ανάλογες περιπτώσεις και υπογραμμίζουν την ανασφάλεια που κυριεύει τους ανθρώπους την εποχή της αποικιακής εξάπλωσης, τόσο αυτούς που έφταναν σε μια άγνωστη χώρα, όσο και εκείνους που τους αντίκριζαν, όπως δείχνει ο πανικός των κοριτσιών στο 171-172 και η παρατήρηση της Ναυσικάς στο 243-245. Η διαφορετική στάση της βασιλοπούλας (173-175) δείχνει την αριστοκρατική αγωγή της, που απαιτούσε γενναιότητα, παρουσιάζεται όμως σαν αποτέλεσμα θεϊκής επέμβασης.
- 2 (στ. 154) **κόρες Νύμφες:** Οι Νύμφες θεωρούνταν κόρες του Δία, γεννημένες από τη βροχή και συνδεδεμένες, γι' αυτό, με το νερό και τη βλάστηση. Ήταν κατώτερες θεότητες, όπως και οι Νηρηίδες (> νεράιδες), που ζούσαν στη θάλασσα. Οι Νύμφες και οι Νηρηίδες επιβιώνουν στις νεότερες λαϊκές παραδόσεις μας ως νεράιδες ή ξωτικά και αγερίκα.
- 3 (στ. 162) **τη γύμνια του να προστατέψει στ' αντρικά του μέλη:** Με την υποτυπώδη κάλυψη της γύμνιας του, ο Οδυσσέας έδειξε ντροπαλοσύνη/συστολή, που πρέπει να προδιέθεσε θετικά τη Ναυσικά απέναντί του.
- 4 (στ. 178) **να την παρακαλέσει στα γόνατά της πέφτοντας:** να πάρει δηλαδή στάση ικέτη (βλ. το σχόλιο 5 της 10ης Ενότητας, σελ. 70). Η **ικεσία** ήταν θεσμός της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας προστατευόμενος από τον Ικέσιο Δία, όπως η ξενία από τον Ξένιο Δία, και είχε καθιερωθεί γι' αυτήν, όπως και για τη φιλοξενία, μια ορισμένη εθιμοτυπία: ο ικέτης γονάτιζε μπροστά στον ικετευόμενο, με το ένα χέρι αγκάλιαζε τα γόνατά του, ενώ με το άλλο άγγιζε το πιγούνι ή το γένι του. Αν υπήρχε δυνατότητα, κατέφευγε στον βωμό, που υπήρχε στις αυλές των σπιτιών, ή στην εστία, που υπήρχε στο εσωτερικό του σπιτιού. Εξασφάλιζε έτσι άσυλο ο ικέτης, ως πρόσωπο ιερό, και γινόταν συνήθως δεκτός ως «ξένος»/φιλοξενούμενος.

- ή σε απόσταση και με μειλίχια⁵ λόγια να της ζητήσει, αν ήθελε,
 180 την πόλη να του δείξει και να του δώσει ρούχα.
 Κι όπως το συλλογίστηκε του φάνηκε καλύτερο
 κρατώντας την απόσταση και με μειλίχια λόγια να την παρακαλέσει,
 μήπως κι αν άγγιζε το γόνα της, η κόρη χολωθεί.⁶
 Έτσι μειλίχιος κίνησε τον λόγο του, με σύνεση και πονηριά:⁷
 185 «Γονατιστός προσπέφτω, δέσποινά μου. Είσαι θνητή; θεά; Δεν ξέρω.
 Αν στους θεούς ανήκεις, που κατέχουν τον πλατύ ουρανό,
 τότε πως μοιάζεις λέω τόσο με την Άρτεμη, την κόρη του μεγάλου Δία,
 στην ομορφιά, στο ανάστημα, στο ανάριμμα⁸.
 Αν πάλι ανήκεις στους θνητούς που κατοικούν τη γη μας,
 190 τρισμάκαρες ο κύρης σου κι η σεβαστή σου μάνα,
 οι αδελφοί σου τρισμακάριστοι· πόσο καμάρι
 θα θερμαίνει πάντα την καρδιά τους να σ' έχουν πλάι τους,
 κι όταν σε βλέπουν στον χορό να μπαίνεις, τέτοιο βλαστάρι.
 Και πάνω απ' όλους εκείνος πιο μακαρισμένος⁹
 195 που με τα δώρα του θα σε κερδίσει και θα σε πάρει νύφη σπίτι του.¹⁰
 Τόση ομορφιά ποτέ δεν είδα ως τώρα, γυναίκα ή άντρα,
 θάμπωσα και δεν χορταίνω να κοιτώ.
 Ω ναι, κάποτε και στη Δήλο,¹¹ πλάι στον βωμό του Απόλλωνα,
 μπροστά στα μάτια μου, ένα βλαστάρι φοινικιάς το είδα να ψηλώνει –
 200 πήγα κι εκεί, πολὺς στρατός μ' ακολουθούσε στον δρόμο
 που έμελλε να γίνει οδός της μαύρης συμφοράς μου.
 Τότε, όπως τώρα, κοιτούσα το βλαστάρι εκείνο,
 κι έμεινε ο νους μου θαμπωμένος ώρα πολλή.
 Γιατί ποτέ δεν αναβλάστησε στη γη τέτοιος ωραίος βλαστός.
 205 Έτσι κι εσένα τώρα σε θαυμάζω, δέσποινά μου.
 Έκθαμβος μένω, μέγα δέος με κατέχει τα γόνατά σου ν' ακουμπήσω.
 Είμαι που είμαι σε βαρύ πένθος χαντακωμένος.
 Μόλις εκθές, είκοσι μέρες πάνε τώρα, γλίτωσα απ' το μπλάβο πέλαγος.

Ο Οδυσσεάς ικετεύει τη Ναυσικά

*οὐ γάρ πω τοιοῦτον ἐγὼ ἶδον
 ὀφθαλμοῖσιν, / οὐτ' ἄνδρ' οὔτε
 γυναῖκα <160-1>/196*

6. Οδυσσεάς και Ναυσικά. Αγγείο του 5ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

» Είναι σύμφωνη η παραπάνω εικόνα με τους στίχους 171-4;

- 5 (στ. 179) με μειλίχια λόγια: με λόγια γλυκά, ήπια.
 6 (στ. 183) μήπως [...] η κόρη χολωθεί: μήπως οργιστεί, μήπως θυμώσει.
 7 (στ. 184) κίνησε τον λόγο του, με σύνεση και πονηριά: για να κερδίσει την εμπιστοσύνη της κόρης.
 8 (στ. 188) στο ανάριμμα: στο παράστημα, στο παρουσιαστικό (στην εξωτερική εμφάνιση δηλαδή).
 9 (στ. 190-5) τρισμάκαρες ο κύρης σου κι η [...] μάνα, οι αδελφοί σου τρισμακάριστοι [...] πιο μακαρισμένος [ο σύζυγος]: Στην κορυφή της κλίμακας των αγαπημένων προσώπων τοποθετείται ο σύζυγος· η γνώμη αυτή υποστηρίζεται και στους στίχους 223-224, όπου συμπεριλαμβάνεται και η σύζυγος.
 10 (στ. 195) που με τα δώρα του θα σε κερδίσει [...]: Ο γαμπρός προσφέρει στη νύφη δώρα/προίκα· πρβλ. α 304-308 (σελ. 35), όπου την προίκα δίνει ο πατέρας της νύφης. Υπάρχουν δηλαδή διαστρωματώσεις στην *Οδύσσεια* σχετικά με τον θεσμό της προίκας.
 11 (στ. 198-204) κάποτε και στη Δήλο [...] πήγα κι εκεί [...]: Η Δήλος, το γνωστό νησί των Κυκλάδων, θεωρούνταν τόπος ιερός, γιατί εκεί πίστευαν ότι η Λητώ γέννησε τον Απόλλωνα και την Άρτεμη, παιδιά του Δία. Φαίνεται πιθανό να πέρασε ο Οδυσσεάς από τη Δήλο με τον στρατό του πηγαίνοντας για την Τροία, είναι όμως πιθανότερο να επισκέφτηκε ο Όμηρος τη Δήλο ως ραψωδός κατά τις γιορτές που οργανώνονταν εκεί προς τιμήν του Απόλλωνα. Αν είναι έτσι, τότε ο θαυμασμός για το βλαστάρι της φοινικιάς πλάι στον βωμό του Απόλλωνα πρέπει να υποδηλώνει προσωπικό βίωμα του ποιητή.

- 210 Ως τότε το κύμα αέναο,¹² θύελλες πυκνές μακριά
 απ' το νησί της Ωγυγίας μ' έσερναν.
 Και τώρα εδώ με ξέβρασε ενός θεού η εκδίκηση, όπου
 κάποιο κακό καινούριο, σκέφτομαι, με περιμένει.
 Γιατί δεν έκλεισεν ακόμη ο κύκλος των παθών μου·
 κι άλλα πολλά στοχάζομαι όρισαν οι θεοί πιο πριν να πάθω.
- 215 Έλεος όμως σου ζητώ. Εσύ είσαι η πρώτη που απαντώ,
 έτσι φρικτά βασανισμένος· άλλον δεν ξέρω στους ανθρώπους
 που κατοικούν αυτή τη γη κι αυτή την πόλη.
 Και σου ζητώ την πόλη να μου δείξεις,
 κι ένα κουρέλι να σκεπαστώ, αν έχεις φέρει εδώ μαζί σου
 220 κάποιο πανί, να με τυλίξει.
 Εύχομαι οι θεοί να σου χαρίσουν ό,τι βαθιά η ψυχή σου λαχταρά·
 σύζυγο, σπιτικό κι ομόνοια να σου δώσουν εύφημη.¹³
 Γιατί δεν είναι άλλο στήριγμα καλύτερο και πιο ισχυρό,
 όταν ομοφρονούν κι ομονοούν στο σπίτι ο άντρας κι η γυναίκα· [...].»
- 228 Τότε κι η Ναυσικά, τα χέρια της λευκά, του ανταποκρίθηκε:
 «Ξένε, ασήμαντος δεν φαίνεσαι μήτε κι η φρόνηση σου λείπει.
- 230 Κι όπως το ξέρεις, ο ολύμπιος Δίας,
 μόνος αυτός την ευτυχία μοιράζει στους ανθρώπους,
 καταπώς θέλει στον καθένα, άσημους ή και επιφανείς.
 Πες πως δικά του είναι τα πάθη που σε βρήκαν και πρέπει εσύ
 καρτερικά να τα υπομείνεις.
- 235 Ωστόσο τώρα, που σ' αυτή την πόλη και τη χώρα καλωσόρισες,
 ρούχο δεν θα σου λείψει να ντυθείς μήτε και τίποτε άλλο,
 όλα όσα πρόπον σε πολύπαθον ικέτη που προσπέφτει.
 Κι όπως ζητάς, την πόλη θα σου δείξω
 και θα σου πω πώς ονομάζεται ο λαός μας: *αυτή τη χώρα και την πόλη*
 240 *την κατοικούν οι Φαίακες*· εγώ η θυγατέρα είμαι του γενναίου Αλκίνοου·
 αυτός στους Φαίακες κρατεί δύναμη κι εξουσία.»
 Είπε και δίνει προσταγή στις καλλιπλόκαμες κοπέλες:
 «Κοπέλες μου, σταθείτε. Για πού το βάλατε στα πόδια,
 που αντικρίσατε έναν τέτοιο άντρα;
- 245 Μήπως σας πέρασε απ' τον νου πως είναι εχθρός μας;
 Δεν έγινε, το λέω, ως τώρα, μήτε θα γίνει, στων Φαιάκων τη χώρα
 να φτάσει κάποιος άνθρωπος φοβερός φέρνοντας αναστάτωση.
 Το ξέρετε, μας αγαπούν οι αθάνατοι όσο λίγους,
 μένουμε και παράμερα,
- 250 στα έσχατα όρια του πολυκύμαντου πελάγου,
 που δύσκολα, ή και ποτέ, άλλος θνητός δεν θα μπορούσε να 'σμιγε μαζί μας.

7. Ο Οδυσσεύς ικετεύει τη Ναυσικά. (Πηγή:
 Με τους ήρωες του Ομήρου)

► Περιγράψτε την παραπάνω εικόνα.

Η Ναυσικά ανταποκρί- νεται στα αιτήματα του Οδυσσέα

Φαίηκες μὲν πῆνδε πόλιν καὶ γαῖαν
 ἔχουσιν <195>/239-40

8. Φοίνικας σε αργυρό νόμισμα
 – 410-392 π.Χ. (Αθήνα, Νομισματικό
 Μουσείο)

12 (στ. 209) το κύμα αέναο: το κύμα ασαμάτητο. [ἀέναιος και ἀείνας < ἀεί+νάω (= ρέω) > νάματα, Ναϊάδες]
 13 (στ. 222) ομόνοια [...] εύφημη: ομόνοια που εξασφαλίζει καλή φήμη, επαίνους.

- 255 Όμως αυτός, περιπλανώμενος και δύστυχος,
βρέθηκε κατά τύχη εδώ, και περιποίηση του πρέπει.
Όλοι οι φτωχοί κι οι ξένοι είναι του Δία αποσταλμένοι·
ακόμη κι αν τους δώσεις κάτι λίγο,
νομίζεται καλόδεχτο.
Γι' αυτό, κοπέλες μου, κι εσείς προστάζω να του δώσετε
κάτι να φάει, να πει,
259 και στο ποτάμι να τον λούσετε, διαλέγοντας μέρος απάνεμο.»
[Οι υπηρέτριες εκτέλεσαν τις εντολές τής Ναυσικάς – βλ. τη συνέχεια στην περίληψη.]

πρὸς γὰρ Διὸς εἰσὶν ἅπαντες /
ξεῖνοί τε πτωχοί τε, δόσις
δ' ὀλίγη τε φίλη τε
<207-8>/254-6

Β'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[Από τη συνάντηση του Μενέλαου με την Ειδοθέα, δ 364-394/<360-390>]

- 365 «[...] Είκοσι μέρες οι θεοί μ' είχανε εκεί κλεισμένον,
μήτε έπαιρνε απ' τη θάλασσα αγέρας να φυσήξει,
που τα καράβια στου γιαλού ξεπροβοδάει τα πλάτια.
Θα μας σωνόντανε οι θροφές και των αντρών το θάρρος,
αν μια θεά δε μ' έσωνε, πονώνοντας, η Ειδοθέα,
του γέρου του θαλασσινού η κόρη του Πρωτέα,
370 που την καρδιά της τάραξα στα τρυφερά της στήθια.
Με βρήκε που παράδερνα αλάργα απ' τους συντρόφους [...].
Σιμά μου σάθηκε η θεά και μου 'πε δυο της λόγια·
375 “Τόσο πολύ είσαι αστόχαστος κι άμυαλος, ξένε, τόσο,
ή θέλοντας αναμελάς και χαίρεσαι στα πάθια,
έτσι όπως χάνεσαι καιρό μες στο νησί κλεισμένον
κι ούτε άκρη δεν μπορείς να βρεις κι οι ναύτες σου δειλιάζουν;”
Είπε και της απάντησα κι εγώ με δυο μου λόγια·
380 “Θα σου τα πω μετά χαράς, όποια θεά κι αν είσαι,
πως δεν το θέλει η γνώμη μου να χάνω τον καιρό μου,
μα στους θεούς αμάρτησα που κατοικούν στα ουράνια.
Μόν' έλα τώρα να μου πεις—όλα οι θεοί τα ξέρουν—
ποιος έτσι μ' έδεσε θεός και μου 'κλεισε το δρόμο,
385 και πώς θα φύγω στο γιαλό τον ψαροθρόφο απάνω;”
Είπα, κι η λατρευτή θεά μ' απάντησε έτσι πάλε·
“Μετά χαράς σου, ξένε, αυτά θα σου τα πω όπως είναι.
Εδώ συχνάζει ένας θεός και του πελάγου γέρος,
άψευτος απ' την Αίγυπτο προφήτης, ο Πρωτέας,
390 που ξέρει όλης της θάλασσας τα βάθη κι είναι δούλος
του Ποσειδώνα. Λένε αυτός πατέρας μου πως είναι.
Αν συ, καρτέρι σταίνοντας, μπορέσεις να τον πιάσεις,
αυτός το δρόμο θα σου πει, του ταξιδιού το μάκρος
και στην πατρίδα πώς θα πας μες στ' αφρισμένο κύμα. [...]” »
(Μετάφραση Ζήσιμου Σίδηρη)

Στο διπλανό απόσπασμα, μιλάει ο Μενέλαος. Ήταν αποκλεισμένος στο νησάκι Φάρος, «αντικριστά στην Αίγυπτο», και η Ειδοθέα, η κόρη του Πρωτέα, του συνέστησε να πάρει πληροφορίες από τον πατέρα της σχετικά με την επιστροφή του στην πατρίδα. (Βλ. και το σκόλιο 6 της 6ης Ενότητας, σελ. 48.)

Η Ειδοθέα θυμίζει την κόρη των παραμυθιών που βοηθάει τον ξένο, συνήθως κρυφά ή εις βάρος του πατέρα της.

9. Μάσκα Πρωτέας. Ανάγλυφο –ασήμι και πολύτιμοι λίθοι– του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα.

►► Να συσχετίσετε τον ρόλο της Ειδοθέας με τον ρόλο της Ναυσικάς στον νόστο του Οδυσσέα και να διακρίνετε ομοιότητες και διαφορές.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οι θεϊκές επεμβάσεις στα ομηρικά έπη συντελούν συχνά στην εξέλιξη του μύθου, ιδιαίτερα όταν ολοκληρώνεται ένα επεισόδιο και χρειάζεται να αρχίσει κάποιο άλλο.
▶ Σε ποιες περιπτώσεις η Αθηνά συντελεί στην εξέλιξη του μύθου σ' αυτή την Ενότητα;
2. Να δείξετε αν ο λόγος του Οδυσσέα είναι οργανωμένος με τρόπο που εξυπηρετεί τον σκοπό του.
3. Ο ικετευτικός λόγος του Οδυσσέα επιμένει στην εξωτερική ομορφιά της Ναυσικάς, ενώ οι δικοί της λόγοι αποκαλύπτουν την ψυχική ομορφιά της. Να το αποδείξετε με στοιχεία του κειμένου.
4. Ποιες αντιλήψεις των ομηρικών ανθρώπων: α. για την ιδανική οικογένεια, β. για τη διανομή των αγαθών και γ. για τους ξένους, τους ικέτες, τους φτωχούς διαφαίνονται, αντίστοιχα, στους στίχους α. 221-224, β. 230-234 και γ. 235-237 και 252-256;
5. Ζωγραφίστε μια εικόνα της σημερινής Ενότητας που σας εντυπωσίασε περισσότερο.
6. Με βάση την παρουσία, τον χώρο διαμονής και τις ασχολίες της Πηνελόπης, της Ναυσικάς, της Αρήτης και των υπηρετριών τους, να συζητήσετε στην τάξη τη θέση της γυναίκας στην ομηρική εποχή και να τη συγκρίνετε με τη θέση της σε άλλες εποχές και, κυρίως, στη σύγχρονη.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η λειτουργία της ραψωδίας ζ και ο ρόλος της Ναυσικάς

Η ραψωδία ζ έχει ρόλο μεταβατικό: βοηθάει τον Οδυσσέα να βγει από τον βαθύ ύπνο και να συνεχίσει την πορεία του προς τον νόστο. Ο ρόλος αυτός ανατίθεται στη Ναυσικά, που δεν χρησιμοποιείται όμως μόνο για να βοηθήσει τον Οδυσσέα, αλλά ζωντανεύει και η ίδια ως η πιο θελκτική μορφή της *Οδύσσειας* και αποτελεί έναν νέο πειρασμό για τον Οδυσσέα, που θα μπορούσε να αναστείλει ή να ματαιώσει τον νόστο. Γιατί η πανέμορφη και ευγενική κόρη συγκίνησε τον Οδυσσέα και συγκινήθηκε και η ίδια από εκείνον, την πορεία του νόστου όμως δεν μπορεί πια να την ανακόψει ούτε η Ναυσικά· αντίθετα, και λόγω ακριβώς της συγκίνησής της, η έφηβη βασιλοπούλα βοήθησε αποτελεσματικά τον Οδυσσέα. Αλλά και η ίδια με τη στάση που διάλεξε να κρατήσει απέναντι στον εξαθλιωμένο ναυαγό, με τους λόγους της προς αυτόν και προς τις ακόλουθές της και με τις πρωτοβουλίες που πήρε, κέρδισε την ενηλικίωσή της.

Ο ποιητής, λοιπόν, αφιέρωσε τη ραψωδία ζ στην ευγενική και όμορφη βασιλοπούλα, τη Ναυσικά.

10. Ο Όμηρος σε τετράδραχμο νόμισμα της Χίου – 4ος αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας η : Ὀδυσσέως εἴσοδος πρὸς Ἀλκίνοον
(Εἴσοδος του Οδυσσέα στα ανάκτορα του Αλκίνοου)

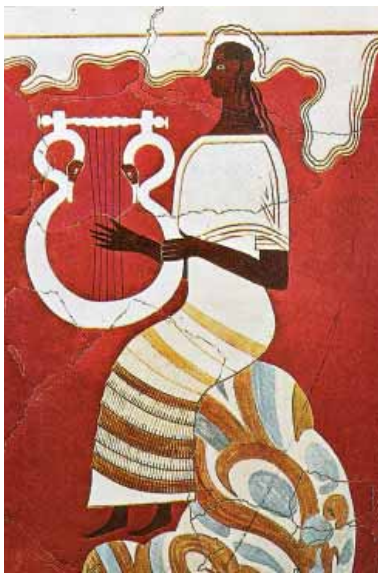
Η Ναυσικά βρισκόταν ήδη στο παλάτι όταν ο Οδυσσέας ξεκίνησε για την πόλη. Για να μην τον ενοχλήσει κανείς στον δρόμο, η Αθηνά τον κάλυψε με ομίχλη και —με τη μορφή μιας κόρης— του έδωσε πληροφορίες για τη βασιλική οικογένεια και τον οδήγησε στο παλάτι.

Ο Οδυσσέας έμεινε έκθαμβος από την παραμυθένια λάμψη και τον πλούτο του παλατιού, καθώς και από την ευφορία του κήπου του. Προχώρησε τέλος μέσα, αθέατος ακόμη, και πρόσπεσε ικέτης στη βασίλισσα παρακαλώντας για τον νόστο του. Η θεά στο μεταξύ διέλυσε την ομίχλη και οι άρχοντες των Φαιάκων που βρίσκονταν εκεί αιφνιδιάστηκαν. Ο Αλκίνοος ανασήκωσε αμέσως τον ικέτη και του πρόσφερε τη γνωστή τυπική φιλοξενία, πρότεινε δε στους άλλους να επανέλθουν την επομένη, για να του προσφέρουν επίσημες τιμές και να σκεφτούν τη γρήγορη επιστροφή του στην πατρίδα. Όταν έφυγαν οι άλλοι, η Αρήτη ζήτησε από τον ξένο να μάθει ποιος είναι, από πού έρχεται και ποιος του έδωσε τα ρούχα που φορά.

Ο Οδυσσέας δεν αποκάλυψε την ταυτότητά του· διηγήθηκε μόνο πώς έφτασε ναυαγός χωρίς τους συντρόφους του στο νησί της Καλυψώς, όπου αθέλα του έμεινε επτά χρόνια, και πώς από εκεί έφτασε πάλι ναυαγός στη χώρα τους, όπου συνάντησε τη Ναυσικά, που τον φρόντισε. Ο Αλκίνοος θεώρησε λάθος της κόρης του που δεν τον πήρε μαζί της, ο Οδυσσέας όμως υπερασπίστηκε τη Ναυσικά λέγοντας ότι εκείνος δεν δέχτηκε, από φόβο μήπως θυμώσει ο πατέρας της. Ο βασιλιάς διαπίστωσε μια συγγένεια στη φρόνηση με τον ξένο και θα τον ήθελε γαμπρό του, αν δεχόταν να μείνει εκεί, διαφορετικά αύριο κιάλας οι ναύτες των Φαιάκων θα τον πάνε στην πατρίδα του. Χαρούμενος ο Οδυσσέας κοιμήθηκε το βράδυ στο φιλόξενο παλάτι.

1. Κεφαλή Αθηνάς. Αργυρό νόμισμα Αθηνών του 2ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

2. Αοιδός με λύρα — από τις τοιχογραφίες του ανακτόρου της Πύλου. (Αναπαράσταση από τον P. de Jong)

Α.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας θ : Ὀδυσσέως σύστασις πρὸς Φαίακας (Παρουσίαση του Οδυσσέα στους Φαίακες)

Πρωί πρωί την άλλη μέρα (33η ημέρα της *Ὀδύσειας*) ο Αλκίνοος πήγε με τον Οδυσσέα στην αγορά, όπου με φροντίδα της Αθηνάς κατέφθασαν και οι άρχοντες των Φαιάκων. Ο Αλκίνοος τους παρουσίασε τον ξένο, ζήτησε να ετοιμαστεί καράβι για τον νόστο του και τους κάλεσε για επίσημο γεύμα στα ανάκτορα προς τιμήν του.

Μετά το γεύμα, ο αοιδός Δημόδοκος τραγουδούσε πώς φιλονίκησαν ο Οδυσσέας και ο Αχιλλέας στην Τροία κι ο Οδυσσέας κρυφόκλαιγε. Τον αντιλήφθηκε ο Αλκίνοος και —για να αλλάξει τη διάθεση του Οδυσσέα— πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά. Στους αγώνες πήρε μέρος κι ο Οδυσσέας και διακρίθηκε στη δισκοβολία. Ακολούθησε χορός κι ο Δημόδοκος τραγούδησε για τους χορευτές πώς ο Ήφαιστος, ο άντρας της Αφροδίτης, παγίδεψε με δίχτυ άλυτο τη γυναίκα του με τον εραστή της, τον Άρη, που τελικά ελευθερώθηκαν — και όλοι δισασκέδασαν. Ένα εντυπωσιακό χορευτικό ντουέτο, έπειτα, προκάλεσε τον θαυμασμό του Οδυσσέα. Ικανοποιημένος γι' αυτό ο Αλκίνοος, πρότεινε να του προσφέρουν όλοι οι άρχοντες δώρα φιλοξενίας.

Με το ηλιοβασιλέμα επέστρεψαν στο παλάτι, η Αρήτη τοποθέτησε τα δώρα (ενδύματα και χρυσό) σε όμορφη κασέλα —που ο Οδυσσέας την έδεσε με κόμπο άλυτο— και έδωσε εντολή στις υπηρέτριες να ετοιμάσουν λουτρό για τον ξένο, που το καταχάρηκε. Στη διαδρομή προς το «μέγαρο» ο Οδυσσέας